

TRAKTÁT O ZEMI SVATÉ (1498)

Author(s): JAROSLAV SVÁTEK

Source: *Listy filologické / Folia philologica*, 2017, Vol. 140, No. 1/2 (2017), pp. 91-142

Published by: Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26539085>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

Centre for Classical Studies at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Listy filologické / Folia philologica*

JSTOR

TRAKTÁT O ZEMI SVATÉ (1498): STAROČESKÁ ADAPTACE CESTOPISU NORIMBERSKÉHO MĚŠŤANA HANSE TUCHERA*

JAROSLAV SVÁTEK (Praha)

1. Traktát o zemi svaté a jeho předloha

Česky psaných středověkých textů popisujících putování do Svaté země je poskrovnu. Na rozdíl od jiných jazykových prostředí se dochovalo pouze několik popisů, které začínaly vznikat teprve v druhé polovině 15. století. Cestopisy však patřily k prvním počínům české produkce tištěných knih. Řadí se k nim i krátká relace známá pod názvem *Traktát o zemi svaté* (dále jen TZS), kterou v roce 1498 vydal plzeňský tiskař Mikuláš Bakalář. Do dnešní doby se dochovaly pouze dva neúplné exempláře tohoto prvotisku, jeden uložený v Knihovně Národního muzea (KNM 25 E 8), druhý v Knihovně Premonstrátské kanonie na Strahově, zapsaný pod signaturou DR IV 37/5.¹

* Publikace této studie byla podpořena Evropskou radou pro výzkum v rámci sedmého rámcového programu Evropského společenství (FP7/2007–2013), ERC grant č. 263672, řešený v Institut für Mittelalterforschung Rakouské akademie věd ve Vídni a v Centru medievistických studií, Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., v Praze. Můj velký dík patří též dr. Kateřině Volekové (ÚJČ AV ČR) za pomoc při přepisu *Traktátu o zemi svaté*, dr. Kamilu Boldanovi (NK ČR) za cenné rady v oboru starých tisků a dr. Jiřímu Petráškoví (Universität Regensburg) za zprostředkování edice Hanse Tuchera staršího.

¹ Oba exempláře jsou digitalizovány a zpřístupněny v databázi *Manuscriptorium* (www.manuscriptorium.com), strahovský rukopis pod starším označením DR IV 37/e.

Ačkoli se ke knihtiskařské činnosti Mikuláše Bakaláře opakovaně vracela česká a slovenská historiografie,² samotnému textu TZS se dosavadní bádání příliš nevěnovalo. Kromě nálezové zprávy strahovského bibliotékaře Cyrilla Straky³ zůstává jedinou samostatnou studií zabývající se výhradně TZS článek Lenky Koutníkové z roku 1924.⁴ Její výzkum tohoto pramene dospěl k závěru, že TZS není samostatným cestopisným počinem, nýbrž výtahem z hojně rozšířeného poutnického pojednání mohučského děkana Bernharda z Breydenbachu, resp. z jeho latinského a německého originálu, jež poprvé vyšly v roce 1486 v Mohuči. Do této logiky zapadá skutečnost, že téhož roku 1498 vydal Mikuláš Bakalář spisek nazvaný *Život Mohamedův*, který vychází z jiné části Breydenbachova cestopisu. Věnuje se nejenom samotnému Mohamedovi a jeho učení, ale také náboženským zvykům ostatních křesťanských komunit žijících ve Svaté zemi.⁵ Vzácně dochovaný TZS se tímto zjištěním dostal do rozsáhlého řetězce překladů jednoho z nejrozšířenějších středověkých cestopisů vůbec⁶ a v příslušných katalozích bývá často uváděn jakožto jeho svébytná verze.⁷ Lenka Koutníková si dále povšimla, že česká adaptace se od domnělé předlohy zásadně liší, a to ve dvou ohledech. Jednak se nejedná o doslovný překlad, ale pouze o využití částí Breydenbachova textu vztahujících se výhradně ke Svaté zemi. Na druhou stranu český text obsahuje některé originální přídatky, které však mají podle jejích slov „malou obsahovou důležitost“.⁸

1.1. Poutníci zmínění v TZS

Již první slova českého cestopisu ovšem ukazují, že se naopak jedná o zásadní otázky. Text totiž otevírá stručný prolog, který u Breydenbacha nenacházíme. Uvádí datum počátku cesty, pondělí 6. května 1482,

² TOBOLKA 1927; TOBOLKA 1942; KOHŮT 1966. Nejnověji se aktivitě plzeňského knihtiskaře (s revidovaným seznamem jeho titulů) věnoval VOIT 2012.

³ STRAKA 1912, 214.

⁴ KOUTNÍKOVÁ 1924.

⁵ Této otázce se důkladně věnoval SOKOL 1923.

⁶ Bádání o Breydenbachově „bestselleru“ se stalo navíc tématem několika zásadních prací posledních let, které ovšem existenci české verze nereflektují. Srov. zejména TIMM 2006. Souvztažnost TZS s ostatními českými cestopisy tematizuje studie BAŽANT – SVÁTEK 2014.

⁷ *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, GW-Nummer 5082/10 (0508210N); URBÁNKOVÁ 1986, 157–159 (č. 38); ŠIMÁKOVÁ – VRCHOTKA 2001, 104 (č. 477).

⁸ KOUTNÍKOVÁ 1924, 192.

i totožnost dvou cestovatelů, podle všeho domnělých původců textu, jimiž měli být „kněz Mikuláš, kanovník řezenský, a Jan, měščenin normberský“.⁹ Počátek pouti popsané v TZS tak téměř o celý rok předbíhá uskutečněnou cestu Bernharda z Breydenbachu, který se se svými druhy vydal na cestu 25. dubna 1483.

Autorka jediné studie o TZS však tuto nesrovnalost vysvětlovala tím, že překladatel díla, plzeňský tiskař Bakalář, „také asi fingoval dva cestovatele jmenované v úvodu.“¹⁰ Hlavním argumentem pro ni bylo, že právě v úvodu „se počíná vypravování v první osobě množného čísla, ale na listě 20a proskočí náhle jednotné číslo „A jakož sem zajisté slyšel...““¹¹ Tato hypotéza nevyznívá přesvědčivě už jenom proto, že autor pojednání se vyjadřuje v singuláru hned na prvním řádku spisu, když píše „a najprvé poviem“ (1r). Musí být toto kolísání nutně důkaz toho, že Mikuláš Bakalář „fingoval“ oba domnělé poutníky? Proč by si plzeňský tiskař vymýšlel dva anonymní poutníky a nové vrocení celé pouti pro zjednodušený výtah oblíbeného cestopisu?¹² Druhá možnost tedy spočívá ve snaze přijmout reálnou existenci obou putujících.

Zaměříme-li se na pátrání po těchto osobách v jejich působišti, dojdeme k poněkud skoupým výsledkům. Pro identifikaci Mikuláše z Řezna připadají v úvahu dvě společenství kanovníků v tomto městě: kapitula Panny Marie u Staré kaple (Unsere Liebe Frau zur Alten Kapelle), činná již od roku 875, a novější kapitula augustiniánů-kanovníků u svatého Jana Křtitele, založená po roce 1226.¹³ Regesta vydaná Josephem Schmidem pro první instituci uvádějí celkem osm Mikulášů, ovšem jediným kanovníkem je mezi nimi jistý Nikolaus Sturm, pocházející ze Staffelsteinu v bamberské diecézi.¹⁴ Ten je také zmíněn v seznamu členů kapituly pořizovém od téhož autora. Je to jediný kanovník toho jména doložený v Řezně pro konec 15. století, který do společenství nastoupil roku 1492, tedy zhruba deset let po pouti uváděné v TZS. Zemřel

⁹ O jejich existenci, i když bez dalších podrobností, věděl již RÖHRICHT 1889, 176 až 177.

¹⁰ KOUTNÍKOVÁ 1924, 195–196.

¹¹ Tamtéž, 196.

¹² Ani další Bakalářem vydané cestopisy analogii tohoto přístupu nenabízejí, ať už se jedná o překlady Mandevilla, či *Spis o nových zemích* Ameriga Vespucciho.

¹³ Za obětavou pomoc při snaze identifikovat neznámého řezenského kanovníka vděčím Jiřímu Petráškovi.

¹⁴ SCHMID 1911–1912.

roku 1517, což mimo jiné dokládá dochovaný náhrobek.¹⁵ Naproti tomu soupis kanovníků od kapituly sv. Jana žádného Mikuláše neuvádí.¹⁶

Klíč k vysvětlení originality českého *Traktátu* by mohl spočívat i v identifikaci druhé jmenované osoby, „Jana normberského“. Prostředí významného říšského města Norimberku se mimo jiné vyznačovalo zvýšenou cestovatelskou aktivitou zejména v oblasti dálkového obchodu, ale i ve sféře zbožných cest. Mezi desítkami tamních měšťanů, kteří se v 15. století vypravili do Svaté země,¹⁷ vyniká zvláště jedna osoba, kterou můžeme s hledaným Janem ztotožnit.

1.2. Hans Tucher starší, „měštěnin normberský“

Hans Tucher starší (1428–1491) pocházel z měšťanského rodu v Norimberku, který se v druhé polovině 14. století dostal na vrchol tamního společenského a politického života. V letech 1402–1425 působil jeho děd Hans (I.), stejně jako později jeho bratranec Anton (ve funkci 1462–1476), v tzv. malé neboli vnitřní radě, což byl nejvyšší správní orgán města, který o politických otázkách jednal jak s okolními šlechtickými rody, tak se samotným císařem. Samotný Hans (VI.) zastával úřad nejstaršího purkmistra. Stejně jako ostatní členové jeho rodu byl činný zejména v dálkovém obchodu s italskými městy, hlavně s Benátkami.¹⁸

V letech 1479–1480 podnikl Tucher spolu s dalšími norimberskými měšťany (mezi jinými i se Sebaldem Rieterelem mladším, autorem jiného cestopisu)¹⁹ pouť do Svaté země. Přes Benátky se poutníci obvyklou trasou přeplavili do přístavu Jaffa a poté pokračovali do Jeruzaléma. Trasa jejich pouti v Palestině se kryje s níže popsaným itinerářem v TZS. Poté se ovšem skupina norimberských poutníků vydala přes Gazu na Sinajský poloostrov, aby navštívila klášter sv. Kateřiny. Odtud pokračovali do Káhiry, po Nilu do přístavu Rosetta a z Alexandrie se Tucher s ostatními vrátil zpět do Benátek.²⁰

¹⁵ SCHMID 1922, 123–124.

¹⁶ GÜNTNER 1990.

¹⁷ KAMANN 1880.

¹⁸ HERZ 2002, 680–681.

¹⁹ *Das Reisebuch der Familie Rieter*.

²⁰ K Tucherově pouti stroj. PARAVICINI – HALM 2001, 189–194.

Brzy po návratu přistoupil Hans Tucher starší k zapsání svého putování. Vydavatel Tucherova díla Randall Herz eviduje celkem šest autografických přípravných rukopisů, dva opisy z nich a dále více než dvě desítky dalších opisů pocházejících vesměs z 15.–16. století, jež byly pořízeny z tištěných vydání.²¹ Tucherův cestopis proslul zejména jako jeden z prvních textů tohoto žánru, jež se šířil právě pomocí knihtisku, a stojí tak u počátků německé tradice tištěných cestopisů.²² Jeho dílo nazývané *Die Reise ins Gelobte Land* zároveň vytlačovalo starší pojednání typu Ludolfa ze Sudheimu nebo Johna Mandevilly, která sice také začala vycházet tiskem, ale nebyla pro toto médium primárně určena.²³ Na rozdíl od předchozích sumárních pojednání koncipoval Tucher svůj text jako příručku pro cestující do Jeruzaléma s množstvím aktuálních informací. O úspěšnosti tohoto záměru svědčí fakt, že v rozmezí let 1482–1486 vyšel jeho spis v šesti vydáních ve třech různých jihoněmeckých městech – Augšpurku, Norimberku a Štrasburku.²⁴ Zároveň je doloženo, že tuto příručku používali sami další píšící cestovatelé, např. Konrad Beck a Felix Fabri, kteří se do Palestiny vydali roku 1483. Jeho text se používal ještě v polovině 16. století, jak o tom svědčí předmluva o 70 let mladšího cestopisu würzburského děkana Sigmunda Thungerse.²⁵

Na rozdíl od jiných německých cestopisných textů konce 15. století (včetně paralelního cestopisu Sebalda Rietera mladšího) vydal Tucherův popis Svaté země jako první až teprve roku 1978 Erhard Pascher, vycházel ovšem z mladšího tištěného vydání ze Štrasburku.²⁶ Kritickou edici Tucherova díla představuje až disertace Randalla Herze z roku 2002, mající za základ nově objevený norimberský rukopis „N“, který měl být předlohou pořízenou samotným autorem pro první vydání tiskem roku 1482 v Augšpurku.²⁷

²¹ HERZ 2002, 31.

²² Tamtéž, xiii.

²³ Tamtéž, xiv.

²⁴ K inkunábulím Tuchera lze ještě připočíst částečné vydání, patrně z roku 1489 v Norimberku z dílny Marxe Ayrera. Přehled tisků (i z pozdějších dob) a jejich dochování podává HERZ 2002, 223–250; viz také samostatnou publikaci téhož autora na toto téma: HERZ 2005.

²⁵ München, BSB, Cgm 954, fol. 19r. Převzato z HERZ 2002, xiv.

²⁶ PASCHER 1978.

²⁷ HERZ 2002.

1.3. Breydenbach a TZS vycházejí z Tucherera

Tucherův význam tkví kromě jiného i v tom, že jej pozdější (a mnohem slavnější) cestopisci kopírovali, a to i z hlediska celkové výstavby a formálních znaků cestopisného textu.²⁸ Kromě zmíněných Becka a Fabriho to platí i pro Bernharda z Breydenbachu. Jestliže první latinské vydání pojednání mohučského děkana některé pasáže z Tucherova cestopisu překládá, německá verze tyto části doslovně přebírá.²⁹ Týká se to především popisu námořní cesty z Benátek do Jaffy, kde Breydenbach podle všeho užívá Tucherova textu jako základu, který rozhojňuje o další postřehy a údaje. Stejným způsobem postupoval i při popisu některých míst ve Svaté zemi.³⁰ Právě z těchto částí, které Breydenbach převzal od Tucherera a které pronikly později i do TZS, usuzovalo starší bádání, že český prvotisk je výtahem z oblíbeného díla mohučského děkana.

Již letmé srovnání úvodu TZS s prologem Tucherova textu napovídá, že česká adaptace z něj vychází místy i doslova:³¹

(339–340) Nach Cristi vnsers lieben Heren gepurt M cccc lxxix jar am dorstag, der do was der sechst tag deß monetz may, pin jch Hanns Tucher, burger vnd die zeyt einer deß kleineren ratz der stat Nuremberg, meines alter einvndfunfzig jare vnd funf wochen, doselbst außgezogen jn dem namen des almechtigen Gottes jn willen vnd meynung alleyn vmb Gotes ere vnd meiner sele selikeyt vnd keynes rumes, furwiczes noch ander leichtuertikeyt willen, die heiligen stete vnd besunder die ende, do Christus Jhesus vnsers seligmacher jn seiner heiligen menschheit sein leben vnd wesen gehabt, gewandelt,

(1v–2r) Léta od porodu panenského tisícého CCCC. LXXXII. v pondělí dne šestého měsíce máje, my, kněz Mikuláš, kanovník fezenský, a Jan, měštěnin normberský, vyjeli sme z Normberka ve jméno božie tiem úmyslem prostě pro milého boha a spasenie naše duše a pro žádnú marnú chlúbu ani s které všetečnosti, abychom ohledali svatá miesta, a zvláště ty miesta a krajiny, v nichž pán Ježíš v svém svatém člověčenství obyt měl a divy činil a potom veliké a ukrutné muky

²⁸ Tamtéž, xv.

²⁹ TIMM 2006, 81.

³⁰ Podrobnější výčet převzatých míst podává TIMM 2006, 81–84.

³¹ Při následném srovnávání obou textů se bude úryvek z Tucherova cestopisu vyskytovat vždy na levé a citace z TZS na pravé straně. Čísla na závorkách označují stranu v Herzově edici Tucherova cestopisu, resp. folio v tisku TZS. Shodné formulace s TZS vyznačil v Tucherově textu autor tohoto článku.

gotliche wunderwerck erzaigt vnd, vmb vnersails willen, sein maniguelitigs pinersleiden, marter vnd tod geliden, vnd sein erlich leiplich begrebnuß erwelt vnd gehabt hat, besunder sein Heiliges Grab zu Jherusalem, vnd furbaß andere seiner lieben heiligen rastung zubesuchen.

trpěl a umřieti pro naše spasenie ráčil. A zvláště k božímu hrobu do Jeruzaléma a dále do Jericho a k Jordánu až do Mrtvého moře tu jiezdu vzeli sme předse a splnili i dokonali s pomocí boží a zase se vrátili do Normberga.

Ačkoli prology k poutnickým cestopisům mohou být velmi schematické a obsahují mnohdy ustálené formulace, věrnost překladu TZS vůči Tucherovu cestopisu je zarážející. Doslovná shoda se projevuje i v dalším průběhu popisu Svaté země, a to v mnohem větší míře než při srovnání s Breydenbachovou *Peregrinatio* – zde se navíc takto formulovaná předmluva vůbec nevyskytuje. S ohledem na tyto skutečnosti lze dopředu s naprostou jistotou konstatovat, že *Traktát o zemi svaté* plzeňského tiskaře Mikuláše Bakaláře vychází v mnohem větší míře z cestopisu *Die Reise ins Gelobte Land* norimberského měšťana Hanse Tuchera staršího než z poutnického pojednání Bernharda z Breydenbachu.

1.4. Konkrétní předloha pro TZS

S jistou dávkou pravděpodobnosti je možné určit, které z výše zmíněných vydání cestopisu Hanse Tuchera staršího měl překladatel a původce TZS v ruce.³² V tomto ohledu bylo nutné vycházet z tiskařských variant mezi jeho prvními čtyřmi inkunábulemi.³³ Tak např. věta „A když ten mnich četl mši až do ofertorium“ (TZS, 6r) se opírá o výraz „munic“, přítomný ve všech vydáních s výjimkou prvního augšpurského, jež zde uvádí „pilgram“. Jako drobný důkaz téhož druhu poslouží výraz „Kvarantana“ (Hora čtyřiceti, TZS, 30r), vycházející z „Quarantana“ v norimberských vydáních, zatímco augšpurská obsahují chybně „quatrantana“. Mnohem průkaznější než tyto drobné odchylky jsou dvě vynechaná místa ve vydáních Tucherova cestopisu. TZS uvádí „Potom sme šli k městu Naim“ (31r), což odpovídá zhruba slovům „Jtem darnach die stat Naÿm“. Zmínka o tomto místě se v tisku Johannese Schönspergera

³² Není příliš pravděpodobné, že by překladatel, resp. plzeňský tiskař vycházel z některého z rukopisů.

³³ Ke srovnání byly využity varianty vydání, které uvádí v Tucherově edici HERZ 2002: Augsburg – Johannes Schönsperger 1482¹; Nürnberg – Konrad Zeninger 1482; Augsburg – Johannes Schönsperger 1482²; Nürnberg – Konrad Zeninger 1483.

nevyskytuje. Naopak o několik řádků níže je popisováno místo Zvěstování – zatímco obě augšpurské verze doslovně uvádějí „engel Gabriel“ (resp. gabriel), norimberská vydání vlastní jméno božího posla vypouštějí, stejně jako TZS („když ji anjel pozdravil“, fol. 31r). Nejpřesvědčivěji pro určení konkrétní předlohy působí místa, kde se jednotlivá vydání liší v uváděných číslovkách. I zde se TZS nejvíce podobá tiskům z norimberské officiny Konrada Zeningera. Jestliže jakobité v kostele Božího hrobu „VIII lamp tu pálie“ (TZS, 17r), odpovídá to výrazu „viii lampen“ u Zeningera namísto „sechs lampen“ uváděným u obou Schönspergerových inkunabulí. Totéž platí u počtu 95 kroků mezi dvěma zastaveními na Křížové cestě (TZS, 18v), jež se shoduje s norimberskými vydáními oproti prvnímu augšpurskému, které má o deset kroků méně. Překlad TZS tedy vychází pravděpodobně z některého z norimberských vydání Konrada Zeningera, což ostatně odpovídá bohatým kulturním a obchodním stykům mezi Norimberkem a Plzní na konci 15. století.³⁴ Než dojde ke komplexnímu srovnání obou textů v obsahové a stylistické rovině, bude nutné nejprve představit ve stručnosti průběh pouti, kterou TZS popisuje.

1.5. Průběh pouti popisované v českém prvotisku

Po výše citovaném úvodu následuje v TZS nepřilíš podrobný itinerář obou poutníků z Norimberka až do Svaté země. Suchozemská cesta do Benátek se v textu obešla bez jakékoli specifikace, pouze se dozvídáme, že trvala 13 dní. Poutníci tedy dorazili do přístavu 18. května a následně se podle zvyklostí smluvili na přeplavbě do Svaté země s benátským obchodníkem, ve spisu uvedeným jako „patron Misei Augustin“ (2r). Ten by s největší pravděpodobností měl být totožný s Agostinem Con-tarinim, jehož služeb v tomto směru využívala řada jeruzalémských poutníků.

Plavba z Benátek do Svaté země (2r–5r) zřejmě ubíhala bez překážek, autor textu pouze zmiňuje místa, kterými poutnická galéra proplovala, jako např. přístavy Poreč (v textu „Parenc“), Rovinj („Cubigina“), Zadar („Zara/Sara“), Dubrovník („Rogus“), ostrov Korfu („Korsim“), poloostrov Peloponés („Morea“), ostrovy Kréta („Candia“), Rhodos („Rodis“)

³⁴ K vzájemným kontaktům mezi norimberskými a českými tiskaři podrobněji Vorr 2010.

a Kypr („Cipern“). Na den svaté Máří Magdalény, tedy 22. července 1482, poutníci konečně spatřili Svatou zemi a dorazili k přístavu Jaffa, obvyklému kotvišti poutnických lodí v pozdním středověku.

Po nezbytném vyřízení formalit u místních mamlúckých úřadů se poutníci vydali po obvyklé a nejkratší trase vedoucí z přístavu Jaffa přes město Ramu do Jeruzaléma. Zde byli ubytováni přímo ve starém městě v johanitském špitále nedaleko kostela Božího hrobu. TZS líčí, že první den nezamířili přímo do této nejposvátnější budovy, ale nejprve navštívili horu Sion (7r–8v). Další list v obou dochovaných exemplářích TZS bohužel chybí, přesto lze z pokračujícího textu na fol. 10r vyvodit, že vynechané folio stále ještě popisovalo pobyt poutníků na hoře Sion, jenž byl zakončen obědem s františkány v tamním klášteře. Po návratu do města, spojeném s návštěvou místa stětí sv. Jakuba, si poutníci v johanitském špitále odpočinuli.

Velká část textu se dle tradičního schématu poutnických cestopisů věnuje návštěvě kostela Božího hrobu (10v–18r). Poutníci se po prvním dnu stráveném na hoře Sion vydali na noc právě do tohoto chrámu. Velmi podrobný popis návštěvy místa Kristova ukřižování a hrobu je v textu řazen tak, jak během večera procházelo procesí organizované jejich františkánskými průvodci. Ve zbytku času „každý pútník putoval po těch svatých miestech v chrámu tu noc, kolkrát chtěl“ (15r). Návštěvníci Božího hrobu měli také možnost se u menších bratří během noci zpovídat, aby byli připraveni na svaté přijímání během mše sloužené na Golgotě. Ráno pak všichni včetně průvodců museli z kostela vyjít, jelikož klíče od kostela byly v držení muslimských správců. Také v této části je dochovaný text ochuzen o chybějící fol. 16, a to bohužel jak v muzejním, tak ve strahovském exempláři. O jeho pravděpodobném obsahu však ještě bude řeč.

Text dále uvádí, že poutníci po odchodu z chrámu putovali „cestú tú, kerúž jest veden pán Ježíš k hoře Kalvárie“, tedy po křížové cestě (18r až 19v). Navštívili i další posvátná místa v Jeruzalémě a jeho bezprostředním okolí (20r–25r). Jednalo se o Šalamounův chrám čili chrámovou horu s mešitou al-Aksá i se Skalním dómem. Branou sv. Štěpána pak skupina poutníků sešla do údolí Josafat a navštívila zde kostel s hrobem Panny Marie, Getsemanskou zahradu a svatá místa na protilehlé Olivetské hoře. Po návratu zpět do Jeruzaléma poutníci zamířili znovu na horu Sion. Zde dostali osly, na nichž se přepravili do nedalekého Betléma, aby se tam účastnili dalšího procesí organizovaného rovněž

františkánskou kustodií. TZS na tomto místě podrobně popisuje zejména chrám Narození a Zachariášův dům (25r–27v).

Po návratu zpět poutníci znovu navštívili kostel Božího hrobu, což bylo tentokrát spojeno s tajným pasováním rytířů (27v). Text české verze cestopisu dále uvádí jednodenní zajižďku do Betánie, vesnice ležící za Olivetskou horou, kde poutníci navštívili dům Marty a Máří Magdalény, stejně jako místo Lazarova vzkříšení (28r). Poté se část poutníků vrátila do Jaffy na loď, autor cestopisu však zůstal ve Svaté zemi i nadále. Na den sv. Bartoloměje, tedy 24. srpna 1482, se poutníci vydali na několikadenní pouť k Jordánu (28v). Cesta vedla přes Jericho, kde přechkali noc, a nazítří pokračovali k místu slavného křtu. V textu české verze následuje popis Mrtvého moře, ačkoli není zcela jisté, zda poutníci dorazili přímo k jeho břehům (29r). Autor TZS však pokračuje exkursem o získávání jedu z *thira* neboli jedovatého hada. Po skončení této vcelku unikátní odbočky v rámci samotného *Traktátu* text pokračuje líčením návratu poutníků přes Jericho a horu Čtyřiceti, kde se Ježíš 40 dní postil, a přes tzv. Elišův potok.

Na fol. 30v–32v pak nalezneme pasáž uvedenou slovy: „Tuto se vy-pisují miesta svatá v dolu Mambre a Ebron a miesta svatá Nazaret a Damaška.“ Jedná se o výčet dalších lokalit ve zbytku Svaté země, zejména v Galileji. Zdálo by se, že ten již součást popisované poutě netvořil. Ojedinelá tvrzení jako „Potom sme šli k miestu Naim“ (31r) či „Pak sme prišli do Damašku VI noclehuov od Jeruzaléma“ (32r) naproti tomu navozují dojem, že jimi poutníci opravdu prošli. Jejich pořadí však postrádá cestovatelskou logiku. Za líčením místa u Damašku, kde došlo k obrácení sv. Pavla, cestopis znenadání končí a obsahuje pouze tiskařský explicit (32v): „Tlačeno v Novém Plzni od Mikuláše Bakaláře, a to léta od porodu panenského tisíc CCCC LXXXXVIII.“

2. Typologie srovnání Tuchera s TZS

Jestliže jsme určili, že český textu *Traktátu* závisí na předloze cestopisu Hanse Tuchera, bude nyní naším úkolem tuto souvztažnost popsat poněkud detailněji. Výčet shod a rozdílů obou textů by byl vyčerpávající, a pokud bychom sledovali jejich průběh, tak i značně nepřehledný. Následující řádky se proto soustředí na několik podstatných kategorií, které demonstrují míru závislosti českého cestopisu na jeho předloze.

2.1. Celkový rozsah a průběh cesty

Ze srovnání textů Hanse Tuchera staršího a TZS na první pohled vyplývá, že česká adaptace je na mnoha místech značně zkráceným překladem díla norimberského měšťana. Byla tato redukce důsledkem pragmatické snahy popsat z jeruzalémské poutě opravdu jen to podstatné? Této hypotéze nasvědčuje především kontext dílny plzeňského tiskaře Mikuláše Bakaláře, jenž si nemohl dovolit přeložit a přetisknout Tucherovo dílo v celém rozsahu.³⁵ Nebo snad TZS reflektuje zkrácenou, avšak originální verzi zámořské poutnické výpravy, která se jinak v hrubých konturách s itinerářem předlohy shoduje?

Počáteční Tucherův rozsáhlý popis památek v Benátkách se v TZS vůbec nevyskytuje, stejně jako přehled pamětihodností v Padově, kam norimberští měšťané zavítali během několikátýdenního čekání na vyplutí poutnické galéry.³⁶ V tomto případě je pravděpodobnější skutečnost, že autor TZS tyto popisy vynechal a že jím uvádění poutníci v městě nad lagunou stejně zůstali (ať už navštívili Padovu či nikoli), spíše než že by se na moře vydali ihned po svém příjezdu do města. Původce české verze se zkrátka soustředil na to podstatné a příslušné prodlevy, ke kterým běžně docházelo v Benátkách, posléze i v Jaffě a v Jeruzalémě prostě vypustil. Ze samotné plavby mezi Benátkami a Svatou zemí autor TZS vybírá pouze některé údaje. Nezmiňuje například, že poutníky nechtěli pustit do Zadaru. Tucher uvádí navíc i přístav Skutari (Shkodër) a při zastávce v Modonu na Peloponésu (Moreji) se sáhodlouze rozepisuje o tom, jaké lodě a lidi tam potkali.³⁷ Nic z toho v TZS nenalezneme. Při líčení příjezdu do Svaté země TZS opět vybírá pouze některé věty z mnohem výřečnějšího Tuchera, případně je slučuje do jednodušších formulací. Obdobnou situaci jako čekání v Benátkách poutníci prožili v Jeruzalémě. Tucherovo dílo popisuje, čím se zbožní návštěvníci zabývali v časovém rozmezí od 10. srpna, kdy se rozloučili s ostatními, do 24. srpna, kdy se vydali k Jordánu. Norimberčan a jeho druhové stihli navštívit zbývající místa okolo Jeruzaléma a získali i některé další odpustky. Tato poměrně dlouhá pasáž³⁸ se v TZS nevyskytuje ani ve zkrácené formě, z čehož lze opět usuzovat, že poutník z TZS měl buď jiný program, nebo to pro překladatele díla bylo méně podstatné.

³⁵ K tomu podobně Vorr 2012, 85, samozřejmě s odkazem na Breydenbacha.

³⁶ Herz 2002, 344–350.

³⁷ Tamtéž, 359–362.

³⁸ Tamtéž, 449–453.

Srovnáme-li celkový průběh vlastní pouti popisovaný u Hanse Tucher a v TZS, spočívá základní rozdíl především v tom, že česká verze se omezuje pouze na návštěvu Svaté země, jak již bylo naznačeno v předchozí části. Hans Tucher a jeho společníci se však po návratu od Jordánu vydali na delší putování přes Gazu na Sinajský poloostrov do kláštera svaté Kateřiny. Odtud pokračovali do Egypta a navštívili Káhiru, přístav Rosetta a Alexandrii. Tucherův cestopis se navíc v palestinské části na mnohých místech o záměru navštívit Sinaj a Egypt zmiňuje, zejména při vyjednávání platebních podmínek s patronem galéry či s místními úřady.³⁹ TZS naopak o cestě ke svaté Kateřině nepíše vůbec a příslušné Tucherovy narážky na toto téma zásadně vypouští. Tento rozdíl je patrný tam, kde Tucher a autor TZS popisují ubytování poutníků po příjezdu do Jeruzaléma. Zatímco v českém *Traktátu* se stručně píše, že se poutníci ubytovali v domě, „ješto slove špitál“ (7r), Tucher rovněž uvádí: „Odtud jsme šli do velkého domu, jemuž se říká špitál, v němž se poutníci obvykle ubytovávají.“ Nadto však dodává: „Se svými společníky jsem šel do domu malého Calina, ležícího vedle špitálu. Ten je tlumočnickem poutníků, který s poutníky obvykle chodí ke svaté Kateřině. Ten nás ve svém domě ubytoval a přidělil nám tam jednu místnost. Celý den jsme tam odpočívali, protože jsme předtím jeli celou noc a byli jsme dost unaveni.“⁴⁰ Z tohoto srovnání vyplývá, že poutníci zmínění v TZS nejspíše ve špitále zůstali, protože nespádali do stejné kategorie jako norimberský měšťan a jeho společníci. V TZS se také na rozdíl od Tuchera píše, že se poutníci na Sion vydali hned druhý den, zatímco Tucher v tuto dobu odpočíval.

O tom, že existovaly dvě kategorie poutníků, svědčí i odlišnost popisů návštěvy Pilátova domu na začátku křížové cesty. Pro názornost je uvádíme paralelně:

³⁹ Odkazy na pouť ke sv. Kateřině se objevují již v prologu cestopisu (HERZ 2002, 340), ve smlouvě s benátským obchodníkem Contarinim (tamtéž, 343) a na dalších místech.

⁴⁰ HERZ 2002, 379: „Von dannen gyngen wir jn ein groß hauß, das man nennet das spital, darjnnen die pilgram pflegen zulygen. Jch gyng mit meiner geselschaft jn des kleinen Calins hauß peÿ dem spital gesessen. Der jst der pilgrame tulmetsch, der do gewonhlichen mit den pilgramen zu Sant Katherina zeucht. Der beherberg vñ jn seinem hauß vnd gab vns ein kammer ein. Wir lagen den tag styl, wann wir die ganczen nacht gerytten hetten vnd seer mud waren.“

(415–416) In demselben hauß Pylatj jst der almechtig Got gegeyselt, gepunden, geschlagen vnd mit der durnen kron gekronet vnd zu dem tod verurteytl worden. In dem hauß jst volkumener ablaß, vnd die pilgram lest man nit darein, wiewol jch mit meiner geselschaft darjnnen waß. Das geschah aber nach dem die andern pilgram alle weck waren vber ettlich tag durch sunder heymlich hylff der heyden, alß hernach dauon geschriben wirdt. Vor dem hauß Pylati jst ablas vij jar vnd vij karren.

(19v) V tom domu pán Ježíš mrskán, svázán, bit a trnovú korunú korunován a k smrti odsúzen. A do toho domu pútníkův nepustie, leč by který daroval pohany.

Před tím domem jest odpustkův VII let a VII karén.

Tucherovi se tedy navzdory zákazu podařilo do Pilátova domu dostat, ale zřejmě po několika dnech „zvláštní tajnou pomocí pohanů“ („durch sunder heymlich hylff der heyden“), jak nepřímou naznačuje možný úplatek.⁴¹ Autor TZS tuto možnost neměl, a patřil tedy do kategorie „jiných poutníků“ („die andern pilgram“).

Ze srovnání na mnoha místech také plyne, že Tucher a jeho společníci navštívili mnohem více svatyní, zejména při cestách z Jeruzaléma na vzdálenější místa. Patrně je to např. při návratu z poutě do Betléma, kde Norimberčan na rozdíl od autora TZS popisuje návštěvu Simeonova domu, kláštera sv. Kříže, kláštera sv. Sávy a dalších pamětihodností.⁴²

Tucherův cestopis je konečným klíčem k porozumění některých obtížně interpretovatelných míst v TZS. Teprve u Tuchera např. pochopíme, proč museli poutníci po příplutí do Jaffy setrvat ještě dalších pět dní na galéře. Jedním z důvodů totiž bylo, že na lodi během onoho čekání zemřel kněz Arnold, kaplan meklenburského vévody Balthasara.⁴³

2.2. Redukce výčtů a vynechání osobně laděných pasáží

Přinejmenším na dvou místech sklouzává Tucherův cestopis od poměrně koherentně vyprávěného textu k pouhému výčtu faktů. TZS svůj

⁴¹ Později se totéž za úplaty podařilo i Bernhardovi z Breydenbachu, jelikož píše: *quo modo et ego cum paucis nobilibus intrare fuimus permisi pecunias datis* (BERNHARD VON BREYDENBACH, *Peregrinatio ad Terram sanctam*, 30r; srov. německou verzi *Die heilige reyßen gen Jherusalem zuo dem heiligen grab*, 33v).

⁴² HERZ 2002, 439–440.

⁴³ Tamtéž, 368–369.

vzor v tomto ohledu následuje, ovšem opět ve značně redukované podobě. V první řadě se to týká výčtu doporučení a pravidel, jimiž by se měli poutníci při své návštěvě řídit a která jim byla sdělena na počátku jejich pobytu ve Svaté zemi ve městě Rama. TZS v tomto výčtu vynechává první pravidlo o nutnosti papežského požehnání pro návštěvu Svaté země.⁴⁴ Z následujícího srovnání je patrné, že v TZS jsou pravidla uváděna až počínaje druhým z nich, čemuž se přizpůsobuje i jejich číslování:

(374) Das ander: Das jlicher pilgram sol haben ein rechten cristenlichen glauben.

Das drýtt: Er soll haben ein lautter gewissen vnd rechte rew vmb die vergangen sunde vnd einen guten fursacz, sich zuhutten vor den zukunfftigen sunden.

Das vierd: Er soll haben gancze andacht zusehen vnd zu genn an solche heilige stete.

Das funfte: Secht euch fur vnd hutet euch, das jr nit auff der heyden greber get oder darauff tret, wann sie eß gar für ubel haben. Vnd wo sie das von euch sehen, mochtet jr darumb von jn hart geschlagen werden etc.

(6r–6v) A najprvé, že každý pútník, jenž putuje, má mieti pravú vieru křesťanskú.

Druhé, má mieti čisté svedomie a právé želeťi svých hriechóv.

Třetíe, má z náboženstvím choditi na ta svatá miesta.

Čtvrté, aby se varovali, aby na pohanské hroby nechodili ani na ně šlapali, nebo to velmi neradi vidie.

Podobný způsob redukce se uplatňuje i u výčtu „národů“ v kostele Božího hrobu, kde se TZS opět těsně drží originálu, vynechává však jednotlivé nadpisy a některé věty či jejich části.⁴⁵ U Arménů tak např. TZS překládá pouze první dvě věty, zbytek pojednávající o jejich nedávném získání místa hory Kalvárie a o jejich podobnosti s římskou církví neuvádí.⁴⁶

Jak již bylo naznačeno, téměř systematicky jsou v českém *Traktátu* vynechány pasáže poukazující na osobní Tucherovy zážitky. Dobře patrné je to např. u vyprávění o společném obědě s bratry bosáky v klášteře na Sioně. TZS zde píše pouze to, že kvardián poutníky pozval na

⁴⁴ Tamtéž, 373.

⁴⁵ Tento výčet je dalším nesporným důkazem, že TZS vychází z Tucherova cestopisu a nikoli z Breydenbachovy *Peregrinatio*, která o dalších křesťanských společenstvích pojednává v samostatné části na úplně jiném místě.

⁴⁶ Srov. HERZ 2002, 409; TZS, 17v.

oběd, což návštěvníci rádi přijali. Po obědě pak šli navštívit další místa v Jeruzalémě. Podle Tucherera ale k němu kvardián po obědě přišel a požádal jej a jednoho rytíře z Pikardie, aby vybírali almužny. Jejich výtěžek, který cestopis vypočítává na 28 dukátů a několik šilinků, pak poutníci poskytli bratru Janovi z Pruska (Hans von Preussen). Ten hrál klíčovou roli v dalším rituálu obvyklém pro některé poutníky do Jeruzaléma, totiž v tajném pasování rytířů Božského hrobu v chrámu téhož jména. TZS v této souvislosti uvádí jenom lakonické (27v): „A tak v tom chrámu pasováno jest ráno IX mužův na rytierstvo. A muší tajně pasovati pro pohany, nebo toho neradi vidie.“ Tucher byl podle všeho mnohem více zaangažován do tohoto procesu. Ve svém díle jmenuje právě zástupce františkánského řádu Jana z Pruska, který pasoval jako prvního hraběte Baltazara II. z Mecklenburku.⁴⁷

TZS vynechává též Tucherův čistě osobní zážitek, kdy byl on sám a další měšťané Sebald Rieter a Otto Spiegel na dvě hodiny zavřeni do vězení již zmíněným tlumočnickem, který chtěl po nich neprodleně zaplatit za plánovanou cestu ke svaté Kateřině na horu Sinaj. Příhoda měla pro Norimberčany šťastný konec, neboť je osvobodil patron galéry Agostino Contarini poté, co tlumočnickovi vysvětlil, že za ně již vše předtím zaplatil.⁴⁸ Je pozoruhodné, že TZS si z této příhody vypůjčuje pouze jednu větu, která jinak v celku TZS nedává příliš smysl, protože je vytržena z kontextu:

(444) Es jst gewonheytt, wenn pilgram gen Jherusalem kommen, so müssen sie dem heren doselbest 1 ducaten geben.	(28r) A jest obyčej, když pútníci přijdú do Jeruzaléma, muší dáti tomu pánu v Jeruzalémě L dukátuov.
---	--

Pokud poutníci uvádění v TZS putovali s Tucherem, pak rozhodně nebyli součástí této zajaté skupiny (opakuje se zde situace z návštěvy Pilátova domu). TZS však přebírá pouze jeden detail, který v daném textu vyznívá jako obecně platné pravidlo. V kontextu Tucherova cestopisu se však poplatek netýká návštěvy Jeruzaléma, nýbrž pokračování poutě na Sinaj, o němž jinak není v české adaptaci ani slovo. Norimberský měšťan se naopak dále o cestě ke klášteru svaté Kateřiny rozepisuje a uvádí detaily příslušné smlouvy.⁴⁹ Píše také o rozdělení poutníků na ty, kteří

⁴⁷ HERZ 2002, 441.

⁴⁸ Tamtéž, 443–445.

⁴⁹ Tamtéž, 446–447.

zůstávají, a ty, kteří se vracení domů, z čehož TZS vybírá pouze poslední větu, která bezprostředně u Tuchera navazuje na předchozí úryvek:

(449) Jtem am x. tag deß monat augusti richten sich die pilgram zu. Vnd denselben obend mit vnttergang der sunnen schyden sie von vns vnd ritten dieselben nacht gen Rama vnd darnach furter gen Jaffa auff die galein. Also belayb jch mit meiner geselschafft zu Jherusalem.

(28r) A tak někteří pútníci rozjeli se⁵⁰ s námi a jeli tu noc zase do Ramu a pak do Jaffu a vsedli zase na moře. A někteří sme zuostali v Jeruzalémě.

V jednom jediném případě však TZS Tucherovu osobní poznámku přebírá, a to při popisu pole Alchedemach. To se nacházelo u jeruzalémských hradeb a podle tradice bylo koupené za třicet stříbrných, za něž Jidáš zradil Ježíše. K této tradici autor českého cestopisu dodává ve shodě se svým vzorem: „Ten peníz jeden viděl sem a tři takové penieze stříbrné stojí za jeden dukát.“⁵¹

2.3. Lokální mýty a pověsti

Navzdory poměrně reduktivnímu přístupu překladatele TZS vůči Tucherovu originálu se lze setkat s věrným přebíráním některých vypravěčských odboček. Již při plavbě Jaderským mořem se v TZS píše o velkém draku na blíže neurčeném ostrově *Škoya* mezi Albánií a Nea-

⁵⁰ V TZS má tudíž toto slovo význam „rozejít se, odjezdem ukončit setkání“. Srov. *Elektronický slovník staré češtiny* (<http://vokabular.ujc.cas.cz>), s. v. *rozjěti se* (poslední změna 17. 6. 2016; autor MH).

⁵¹ TZS, 24v–25r; srov. HERZ 2002, 430–431: „Derselben pfennung eynen hab ich gesehen. Vnd drei der solicher pfennyn sind ame silber eins ducaten wert.“ Tato poznámka se u norimberského měšťana vskutku zakládala na pravdě, jak vyplývá ze svědectví cestopisu Felixe Fabriho. Tucher si měl údajně na Rhodu opatřit olovenou napodobeninu Jidášova stříbrného penízu, dovézt ji do Norimberka a nechat z ní vyrobit další exempláře, které pak štědře rozdával. Fabri ji tímto způsobem získal během kapituly dominikánského řádu, jež se konala roku 1485 právě v Norimberku (FELIX FABRI, *Evagatorium*, I, 426): ... *de quibus* [30 stříbrných] *in Rhodo unum vidit, cuius figuram Iohannes Tucher de Nuremberga accepit, et modulo facta plumbo fodit aequales argenteo, et suis amicis tradidit. Nam dum anno 1485 essemus congregati in Nuremberga ad capitulum provinciale celebrandum, dedit praedictus vir cuilibet fratri unum de suis denariis. Quantitas est sicut blaphordorum crucis, in una parte est facies humana, in alia est liliun. Superscriptio vero fuit quidem, sed videri non potest. Et tantum de monte Acheldama.*

polským královstvím, jenž pojídal lidské oběti (3r). Tuto zkazku autor doslova přebírá z Tucherova cestopisu včetně jména ostrova, jež je patrně pouhým zkomolením italského výrazu pro skálu či útes (*scogli*).⁵² Podobného rázu je i následující historka o ostrově s červy a o klášteře s kočkami, nacházejícím se nedaleko Kypru.⁵³ V kontextu popisu této části Středomoří se jedná prakticky o jediné místo, které TZS z Tuchera přebírá, zatímco norimberský měšťan si na ostrově všímá rovněž měst Limassol či Famagusta.

V samotné Svaté zemi se Tucherovi do poměrně ustáleného popisu svatých míst vloudila lokální tradice o Abšolonově hrobu, nacházejícím se v údolí Josafat mezi jeruzalémským starým městem a Olivetskou horou. Také tu překladatel TZS neopomněl zahrnout do svého výběru, když píše (24r): „Tu mnoho kamenie leží před tú věží, neb když pohané mimo tu věži jdú, házejí kamením k jednomu oknu, a to s velikým hněvem na památku, že Absolon otce svého nechtěl poslúchatí.“ V doslovném českém překladu bylo vypuštěno pouze klíčové jméno Abšolonova otce, jímž byl král David.⁵⁴ Z Tucherova cestopisu vychází i poměrně originální líčení důsledků zatracení měst Sodomy a Gomory u Mrtvého moře, kde kromě zborcených pozůstatků měst dozrává ovoce „plné prachu a zlého smradu“, poněvadž celá krajina je prokletá „pro jich veliké hříechy“ (29r–29v).⁵⁵

Na tento popis v obou cestopisech bezprostředně navazuje jedna z nejpozoruhodnějších pasáží v celém textu. Jedná se o téměř encyklopedický exkurs o hadovi zvaném *tyrus*, který v rámci TZS představuje nejvýznamnější odbočku v celém vyprávění (29v–30r). Tato pasáž reflektuje prastarou tradici získávání léčivého jedu z toho plazu (*theriac*,

⁵² HERZ 2002, 357–358.

⁵³ Tamtéž, 367: „Jtem nit ferr von Limiso ligt auch ein cleine rýfir. Die ist souol vnreyns gewurems, das nyemant do gewonen mag, dann ein closter ist aldo. Do haben die munch vil kaczen, die teglich gen veld lauffen vnd vil gewurems fohen vnd abthun. Also haben sie jm closter ein glocken, wenn sie die lewttten, so kummen die kaczen dar geloffen auß dem veld vnd nemen jr speyß vnd lauffen darnach wyder auß zu veld. Jtem peÿ Limiso sein groß weld mit eytel pawmen, die Sant Johans prot tragen.“ Srov. TZS, 4v–5r.

⁵⁴ Celá historka odkazuje na 2S 15–18. Stejně vysvětlení pro velké množství kamení před Abšolonovým hrobem poskytuje i cestopis Bernharda z Breydenbachu (*Peregrinatio ad Terram sanctam*, 32r; *Die heylige reyßen gen Jherusalem zuo dem heiligen grab*, 35v).

⁵⁵ Srov. HERZ 2002, 457–458.

thyriac), která se objevuje v antických, židovských i arabských lékařských spisech. V křižácké epoše pak přešla na Západ, mimo jiné do kronikářských pojednání (Jacques de Vitry nebo tzv. *Ernoulova kronika*). Z cestovatelů pozdního středověku tomuto fenoménu věnují pozornost Ludolf ze Sudheimu (cestoval asi roku 1330), Anselme Adorno (1470), Hans Tucher starší (1479), Francesco Suriano (1481), Felix Fabri (1483), Bernhard z Breydenbachu (1483) a další.⁵⁶ Jestliže se cestovatelské postřehy o získávání *theriacu* do značné míry shodují, Hans Tucher starší je jako jediný doplňuje zmínkou o napodobování vzácné látky v Benátkách, což přebírá i TZS.⁵⁷ Z etymologického hlediska stojí za pozornost překladatele, že právě z *theriacu* pochází české slovo dryák.⁵⁸

2.4. Popis kostela Božího hrobu a norimberské reálie

Ústředním bodem jakéhokoli poutnického cestopisu do Svaté země byl bezpochyby popis kostela Božího hrobu. Hans Tucher se na rozdíl od jiných návštěvníků s touto takřka povinnou součástí cestopisného textu vyrovnal po svém. Popis nejvýznamnější křesťanské památky v Jeruzalémě se rozhodl srovnat s rozměry a dispozicí kostela sv. Sebalda v Norimberku, na nějž na mnoha místech odkazuje.⁵⁹ Osobní záměr srovnávat tímto způsobem obě budovy byl mimo jiné motivován tím, že po svém návratu byl Hans Tucher starší v letech 1482–1485 spojený s přestavbou norimberského chrámu. Rod Tucherů jej ostatně štědře podpořoval již od 14. století.⁶⁰ Stejně jako u osobně laděných pasáží do TZS žádná výslovná zmínka o kostele sv. Sebalda nepřešla. Přesto se dotyč-

⁵⁶ Tuto problematiku nedávno rozebral RUBIN 2014.

⁵⁷ HERZ 2002, 459: „Wiewol man andere vergiffte wurem zu Venedig vnd anderßwo an des thiro stat nympt, so jst doch thiro der wurem das gerechttest.“ Srov. TZS, 30r: „Ačkolvěk v Benátkách jiné červy k tomu berú miesto tira.“

⁵⁸ TZS, 29v: „A při tom Mrtvém moři lapají ten jedovatý had jménem *thirus*, od kteréhož driák jméno má a s něho se dělá.“ Podobně píše i sám Tucher (HERZ 2002, 458): „An diesem toden mere wirt auch gefangen die vergifte slange, thýrus genant, davon der týriaca, den das gemeyn volck jn deutscher zungen trýackers nennet, gemacht vnd geheissen jst.“

⁵⁹ HERZ 2002, 390–391: „Jtem so hab jch mir furgenomen, ein gleichnuß von dem tempel deß Heiligen Grabs zu schreiben vnd geschatzt den alß die kirchen deß heiligen haubtheren Sant Seboltz zu Nuremberg, wiewol dieselbig kirchen dem tempel nit gancz gleich ist, wann sie jst lenger vnd mag auch ein wenyg preytter sein.“

⁶⁰ HERZ 2002, 390 (pozn. *ad loc.*).

nému překladateli nepodařilo zcela zbavit „tucherovského nánosu“, jak lze vyvodit z těchto slov:

(392–393) Item darnach so man von derselben stat gyng zu Sant Katherina kor hyntten jn die kirchen, an derselben stat jm tempel, do stet ein weite, runde kirchen gleich jn der groß vnd weyt (...) Mitten jn derselben runden kirchen, oder cappellen, do stet das Heilig Grab. (11r–11v) Potom když z toho miesta jdú k svaté Kateřině kuoru nazad kostela, na tom miestě stojí široký a okrúhlý kostel neb kapla a v té kaple jest hrob boží.

V kostele Božího hrobu se žádné místo zasvěcené sv. Kateřině nenacházelo – a není tam ani dnes. Pokud by se tedy v obou textech vyskytovala pouze tato ojediněla narážka na „kůr svaté Kateřiny“, nedával by popis jeruzalémské svatyně příliš smysl. Následující pasáž z Tucherova cestopisu, poněkud lakonicky přeložená do TZS, však ono zasvěcení dodatečně vysvětluje:

(402) Item darnach gingen wir mit der processen vor derselben stat jm tempel, alß wer jn Sant Seboltz kirchen von der vorgeschriben stat ging zu Sant Katherina kore hynden an derselben stat. (14v) Potom sme šli s procesí před to miesto v chrámu, jdúce k svaté panny Kateřiny kuoru nazad.

Klíčová slova „alß wer jn Sant Seboltz kirchen“ odkazují na konkrétní svatyni v norimberském kostele, k němuž autor cestopisu jeruzalémskou stavbu celkově přirovnává.⁶¹ Pokud o něm Tucher píše, používá důsledně výraz „kirche“, aby jej odlišil od kostela Božího hrobu, nazývaného systematicky „tempel“. Díkce TZS takovou důsledností neoplyvá, jeho původce zkrátka na několika místech převzal odkaz na kapli sv. Kateřiny, a přitom ji považoval za součást kostela v Jeruzalémě.⁶²

⁶¹ Kůr svaté Kateřiny se jmenovalo místo v západním chóru kostela sv. Sebalda, pojmenované podle stejnojmenného oltáře. Z jeho gotické podoby z 60. let 15. století se dodnes zachovaly některé části. Viz HERZ 2002, 392 (pozn. *ad loc.*). Srov. FEHRING – RESS 1982, 135 (a plánek na s. 127).

⁶² Odkaz na sv. Kateřinu se u Tuchera objevuje ještě na konci líčení procesí (HERZ 2002, 403): „Item darnach gingen wir von dem Heiligen Grab wyder zu der cappellen vnserer lieben Frawen, alß were es jn Sant Seboltz kirchen von Sant Katherina kore piß wyder zu der tauff thur, wie vor stet, do man die processen anfang.“ TZS to již nereprodukuje v úplnosti, pouze píše (15r): „Potom zase šli sme od božieho hrobu do kaply matky božie, kde sú procesí počeli, a tak ta procesí měla konec.“

Tucherův cestopis ve svém poměrně originálním popise odkazuje nejenom na zmíněné místo a další oltáře v kostele sv. Sebalda, ale podobu samotné kaple Božího hrobu přirovnává k té, jež se nachází v poutním kostele v bavorském Eichstättu, bezpochyby dobře známém jeho čtenářům.⁶³ Tyto ani jiné narážky se však v TZS již neobjevují, s výjimkou jediné:

(393) Jtem darnach als so man von Sant Katherina kor gyng, do das Heilig Grab stet, vnd wolt gen zu der tauff mure alß an Sant Seboltz kirchen, an derselben tauff mure, do stet ein cappellen alß groß vngeuerlich alß der zwelff bruder kirch zu Nuremberg ist.

(11v) Pak když sme šli do svatě Kateřiny kuoru, kde svatý hrob jest, a chtěli sme jíti ke dveřóm křítiedlným, při těch dveřech stojí kapla tak veliká beze lsti jako ten kostel v Normberce u Dvanácti bratří.

Kromě reference na kůr sv. Kateřiny a vynechání sv. Sebalda tak TZS poprvé a naposledy explicitně odkazuje na norimberskou památku. Oním „kostelem u Dvanácti bratří“ byla ve skutečnosti kaple ve stejnojmenném domě, jež založil roku 1388 Konrad Mendel pro 12 řemeslníků a který se nacházel u městských hradeb na stezce vedoucí ke kartuziánskému klášteru.⁶⁴ Proč byla právě tato jediná konkrétní norimberská realie převzata do českého překladu, zůstává otázkou.

2.5. Chybějící folia v TZS a rekonstrukce jejich obsahu

Z obsahového hlediska je pro *Traktát o zemi svatě* zcela zásadní skutečnost, že v tisku chybějí dva listy, konkrétně fol. 9 a 16. Jejich absence má svoji logiku přinejmenším v tom, že v příslušné osmerce představují první a poslední list druhé složky. Na jejich místo byl vevázán prázdný papír, a to nejspíše v druhé polovině 19. století, kdy došlo k převazbě kodexu.⁶⁵

⁶³ HERZ 2002, 392–393: „... do stet ein weite, runde kirchen gleich jn der groß vnd weyt als die kirch zu Eystet vor der stat, die zu dem Heiligen Creucz genant ist, die ein bischoff von Eystet nach dieser hat pawen lassen. Mitten jn derselben runden kirchen, oder cappellen, do stet das Heilig Grab, das dann auch dem zu Eystet seer geleichet.“

⁶⁴ Dům, ležící v místech dnešního „obilného trhu“ (Kornmarkt), byl zbořen v 19. století. FEHRING – RESS 1982, 196.

⁶⁵ Za kodikologickou konzultací stejně jako i za jiné rady vděčím na tomto místě dr. Kamilu Boldanovi.

Díky Tucherovu cestopisu je nicméně možné doplnit alespoň rámcově obsah chybějících míst.⁶⁶ Česká verze je poprvé přerušena během popisu návštěvy hory Sion – konkrétně místa Poslední večere neboli Večeřadla (lat. *Coenaculum*): „Nedaleko také odtud jest miesto, kde beránka pekli, kteréhož pán Ježíš s učedníky jedl, a na tom místě také vodu hřieli, ješto [9r] <...>.“ Na základě znalosti Tucherova originálu můžeme směle doplnit, že se jednalo o místo, kde hráli vodu pro omývání nohou apoštolům.⁶⁷ Norimberčan dále píše o domě, ve kterém mají „Indiáni“, tedy Etiopané, klášter, a že v něm podle tradice složil král David sedm žalmů. Dodává, že na všech svrchupsaných místech je částečný odpustek. V dalším odstavci se dozvídáme o klášteře bratří františkánů na hoře Sion („hubsch gewelbte kirch“) a také o tom, jak jej postupně vybavili (mimo jiné nákladnými tapiseriemi) burgundští vévodové Filip Dobrý a Karel Smělý. V této souvislosti text podtrhuje i význam soudobého vévody Maxmiliána Habsburského. Poutníci se dle Tuchera v tamním kostele zúčastnili mše a následného procesí bosáků na místě Večeřadla. Kázání prý bylo pronášeno nejprve v latině, pak v italštině a za účast na tomto obřadu bylo možné získat plnomocný odpustek. Dále navštívili křížovou chodbu, kde se v zazděné kapli podle tradice nachází Davidův hrob. V další malé kapličce pak Tucher popisuje místo, kde Kristus po Vzkříšení vešel mezi učedníky skrze zavřené dveře. Zde TZS po vynechávce opět navazuje na svůj vzor:

(387) Jtem darnach gyng wir jme closter (10r)

ein styegen abwartz mit der processen
vnd kommen zu einem cleinen cappel-
lein. Do jst die stat, do der almechtig
Got nach seiner heiligen vrstend den
jungeren erschein mit verschloßner thur
vnd darnach Sant Thoman an dem selbi-
gen ende sein finger jn sein heilige sey-
ten legt. In diesem cappellein jst ablas
vij jar vnd vij karren.

... [pr]sty své do svatého boku jeho.
A v té kaple malé jest odpustkov hře-
chuov všech sedm let a sedm karén k to-
mu.

Otázkou zůstává, co vše z tohoto obsahu mohlo být součástí českého překladu. TZS jak známo některá místa zkracoval či vynechával. Obsah vynechaného textu v TZS zabírá u Tuchera zhruba také celý jeden list,

⁶⁶ Viz HERZ 2002, 384–387 a 405–407.

⁶⁷ Tamtéž, 384: „... vnd die stat, do das wasser gewermet ward, domit vnser lieber Her seinen jungern die fuß wusch.“

avšak je třeba počítat se značným rozdílem v zrcadle a sazbě celého textu, které mají v německém originále přibližně dvojnásobný rozsah.⁶⁸

Dochovaným exemplářům TZS též chybí fol. 16, a to v kontextu popisu kostela Božího hrobu. Nedořčené větě na konci fol. 15v „V tom chrámu“ podle všeho odpovídají Tucherova slova „Jtem jn dem tempel gegen mittag wartz, do ligt begraben kunig Waldan vnd herczog Gotfrid von Pullen vnd kunig Melchisedek.“⁶⁹ Jedná se o hroby prvních křižáckých králů Balduina z Boulogne a jeho bratra Godefroye (Gottfrieda) z Bouillonu, o nichž se píše ve většině deskripcí nejdůležitější křesťanské svatyně v Jeruzalémě. Hned poté následuje u Tuchera oddíl věnovaný rozdílným křesťanským společenstvím, kterým byla přidělena příslušná místa kultu v kostele Božího hrobu. Zde se opět setkáváme s relativně standardní součástí poutnických popisů Jeruzaléma. V Tucherově případě začíná výčet samotnými bosáky („parfuser“), poté jsou popsáni Řekové, Gruzínci, Jakobité, Habešané („Indianer“), Syřané a Arméni. TZS se po chybějícím fol. 16 vrací již na konci odstavce u Řeků:

(407) Vnd an der stat, do die cleyder Cristi geteilt sein worden j lampen stetz prynnen.	(17r) [na tom místě, kde sú hráli o sukni boží, vždycky jednu lampu pálie.
--	--

V tomto případě lze předpokládat, že překladatel vynechával mnohem méně, protože chybějící text na celém listu v TZS představuje obsah přibližně pouhé jedné stránky u Tucherova norimberského vydání.⁷⁰ Jak je dále patrné z textu českého překladu, TZS vynechává systematicky nadpisy jednotlivých křesťanských komunit. V této souvislosti je také pozoruhodné, že v TZS je jedna z nich – Syřané (Suriany) – nazývána Saracéni. V českém cestopise se tento poměrně významově zatížený termín nepoužívá pro označení muslimů, nýbrž arabsky hovořících křesťanů.⁷¹ Těmito otázkami se však nyní budeme zabývat podrobněji.

⁶⁸ Formát papíru TZS: 15,5 x 11 cm; zrcadlo textu: 10,5 x 7 cm, 20 ř. na stránku. Formát Tucherova cestopisu (vydání Konrada Zeningera, z nějž patrně český překladatel čerpal): 21,67 cm x 13 cm; zrcadlo textu: 15 cm x 9 cm, 32 ř. na stránku.

⁶⁹ HERZ 2002, 405.

⁷⁰ HANS TUCHER, *Reisebuch*, Nürnberg, Konrad Zeninger, 1482, 24r.

⁷¹ TZS, 17v.

2.6. Chybné prepisy, neporozumění originálu a svébytné překladatelské postupy

Navzdory určité věrnosti TZS vůči předloze je možné registrovat v české inkunábuli několik míst, kde se překladatel dopustil omylů, případně si nebyl svým překladem jistý. V mnoha případech se to týká prepisů vlastních jmen, která nebyla v tehdejší češtině obvyklá, což ale neplatí pro známá poutní místa ve Svaté zemi. Větší koncentraci těchto nepřesností proto nalezneme spíše v úvodní části popisující plavbu z Benátek do Jaffy. V českém textu se např. vyskytuje chybně přepsaný výraz „Lan-evola“ (3r), označující albánskou Valonu (v něm. originále Lavelona). Totéž platí i pro nedaleký ostrov Korfu, který český překladatel pojmenovává netradičně „Korsim“ (3r), vycházející snad z chybného paleografického prepisu Tucherova „Corfu“. Ve dvou případech došlo i k chybně přepsané číslovce: délku jámy, v níž byl nalezen Svatý kříž, odhaduje TZS na dvanáct noh – namísto Tucherových dvaadvaceti.⁷² Jako mnohem podstatnější se jeví chybný prepis částky za přeplavení poutníků z Benátek do Jaffy, již měli poutníci vyplatit patronu galéry Agostinu Contarini. V TZS čteme, „že každý z nás dal jemu z Benátek až do Jeruzaléma XXIII dukátuov a za pacholka deset“ (2r). Tucher naproti tomu uvádí: „viervnd dreissig ducaten, vnd fur vnsern vorgenanten gedingten knecht Polo fur speiß vnd schiff lon zehen ducaten.“⁷³ Daná pasáž také potvrzuje obecnou tendenci autora TZS redukovat na minimum vlastní jména dalších osob. Sluha poutníků, zvaný Polo, se v české verzi jmenovitě nevyskytuje. Patron galéry, který měl celou přeplavbu na starosti, sice představuje výjimku z tohoto pravidla, avšak autor TZS si s jeho jménem poradil po svém, když jej nazval „Misei Augustin“. Vynechává tak jeho příjmení, naopak titulování v německém textu „miser“ překládá jako „Misei“ a považuje to patrně za součást jména majitele lodi.

V některých momentech lze registrovat až přílišnou závislost českého TZS na německém Tucherově cestopisu. Ve stylistické rovině se oba texty shodují i v takové nuanci, jako je použití přechodníku při popisu

⁷² Srov. HERZ 2002, 398; TZS, 13r.

⁷³ HERZ 2002, 342–343. Částka 24 zlatých za přeplavení do Svaté země je navíc značně nereálná. Obvyklá taxa se pohybovala od 30 do 50 zlatých. Viz PAVIOT 2000, který vychází do značné míry z článku ASHTOR 1985. Tucherův údaj o poplatku za sluhu, objevující se i v TZS, je naproti tomu v rámci poutnických cestopisů unikátní.

zastavení na Křížové cestě, kde „sú židé nutili Šimona Cirenenského, ze vsi da, aby pomohl pánu Ježíšovi kříž nésti.“⁷⁴ Německý originál potvrzuje interpretaci jinak obtížněji srozumitelného českého výrazu „(j)da“. Jinde se však tato závislost projevuje na úkor porozumění přeloženého textu, a to zejména ve dvou případech. Poprvé, když česká verze seznamuje čtenáře s procedurou přijetí poutníků po jejich přistání v Jaffě a dodává (5v): „A pak přinesú křesťané z Gurtele, jenž sú svatého Paula viery, kramárské věci a spíži na prodaj, maso vařené, slepice, chléb a vajíce.“ Autor české verze tak projevil neznalost významu německého „cristen von der gurtel“, což znamená doslova „opaskoví křesťané“. V soudobé terminologii se tak označovaly některé východní křesťanské komunity, jejichž členové museli být viditelně označeni přepásáním. Nejčastěji to platilo pro jakobity, v Tucherově případě se však jednalo spíše o Habešany.⁷⁵

Výrazným rysem české adaptace zůstává používání citátových latinských výrazů na místech, kde jich v německém originále není. Kostel „ad Salvatorem“ na hoře Sion v TZS je u Tuchera „kirche Sant Salvators“.⁷⁶ Na místech, kde poutníci mohou získat plnomocný odpustek, český text systematicky používá ustálenou formulaci: „V tom miestie jest odpuštenie všech hřiechov a pena et a culpa.“ Tucher zásadně používá vernakulární „vergebung aller sund von pein vnd schuld“. Je snad toto odrazem dobové praxe poutnických cestopisů v českých zemích? Soudobá relace Jana Hasištejnského z Lobkovic – psaná rovněž česky – uvádí: „a tu sau odpustky plné.“⁷⁷ Další příklad přehnaného latinizování v české verzi nabízí popis sloupu Kristova bičování, uchovávaný v kostele Božího hrobu. Pro názornost uvádíme úryvek celý:

(394–395) Jtem darnach gingen wir jn derselben cappelen. Zu der rechten hant des hohen altars jst jn einem fenster vergittert: Darjnnen stet ein stuck von der seullen, daran Got der herre gegey-

(11v–12r) Potom sme šli v té kaple na pravú ruku velikého oltáře. Tu jest jedno okno zavřené. V tom okně stojí štuk jeden od toho slúpu, kdež pán Ježíš jest v Pilátovu domu mrskán, a ten slúp ještě

⁷⁴ TZS, 18v; srov. HERZ 2002, 414: „... die juden an dieser wegscheydung Symonem Zireneum, von dem dorff kommende, zwingen, das er dem almechtigen Got sein creucz must helffen tragen...“

⁷⁵ HERZ 2002, 359 (pozn. *ad loc.*) a 370 (pozn. *ad loc.*).

⁷⁶ HERZ 2002, 380; TZS, 7v.

⁷⁷ JAN HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, *Putování k Svatému hrobu*, 58–79.

selt jst worden jn dem hauß Pilatj. Die seul hat nach der dick ein spann vnd drey zwersch finger vnd ist hoch pey vierdhalber spann. An diesem ende jst vergebung aller sund von pein vnd schuld. Von dieser seulen han jch auch vormals zwey stuck gesehen. Einß von dieser leng vngeuerlich jst zu Rom jn Sant Braxeda kirchen per Maria maior. Das ander stuck, das mag ein wenig lenger sein, das hab jch gesehen zu Lyon jn Franckreich, oben auff dem berge jm thum zu Sant Justo genant. Also das jch, Hanns Tucher der elter, drew stuck von dieser seulen gesehen habe.

jest stlůště piedi a třř prstuo v a jest na výš puolčtvrtě piedi.

Na tom miestě jest odpustkuov všem hřiechóm a pena et a culpa.

A v Řřimě ad Mariam Maiorem jest také jeden kus tak zděli.

A v městě Lionu v Frankrajchu na Tumu jest také jeden kus málo delší.

Kromě již zmíněného latinského označení plnomocného odpustku TZS lokalizuje přítomnost druhé části posvátného sloupu slovy „ad Mariam Maiorem“ a vynechává přitom důležitý údaj, že se uctíváný objekt nachází v nedalekém kostele sv. Praxedy. Ještě pozoruhodnější z překladatelského hlediska je zmínka o třetím kusu Kristova sloupu. Zde TZS naprosto kopíruje německý originál, přitom však vynechává klíčové spojení „auff dem berge“ a jméno dotyčného kostela.⁷⁸ Výraz „tum, -u“ sice ve staré češtině s významem „dóm, katedrální chrám“ pro tuto dobu dochován není, ve staré polštině však ano, a to pro katedrální či farní kostel. Mikuláš Bakalář, jakožto vydavatel a snad i překladatel v jedné osobě, mohl tento výraz znát díky svým studiím v Krakově. Co naopak v logice svého textu vypustil, byla Tucherova osobní poznámka, že on sám všechny tři kusy posvátného sloupu viděl.

Z hlediska překladatelské praxe je dalším pozoruhodným místem popis návštěvy jeruzalémského Chrámu. Zde překladatel naopak latinské označení pro dnešní mešitu al-Aksá *porticus Salomonis* převedl na svébytný výraz „Portik Šalamúnův“.⁷⁹ TZS zachovává všechny detaily způsobu výstavby jednotlivých částí chrámového komplexu, vynechává ovšem upřesnění, že samotný Šalamounův chrám je „mit krieichischen

⁷⁸ Jednalo se o baziliku Saint-Just (sv. Jošta) ležící nedaleko vrchu Fourvière v Lyonu, nikoli o katedrálu Saint-Jean, jak se domnívá editor Tucherova cestopisu R. Herz (srov. HERZ 2002, 395, pozn. *ad loc.*). Ta se nalézá dole v údolí u řeky Saóny.

⁷⁹ Srov. HERZ 2002, 417; TZS, 20r.

werck gemacht“, čemuž by asi čtenáři nerozuměli.⁸⁰ Záhy se dozvídáme, jakým způsobem je ozdoben samotný vrcholek stavby:

(417) Auff dem vmbgang diß tempels
haben sie geseetzt ein vinsternuß des
mons, alß sie gewon sein vnd auff jr
kirchthuren gewonlichen halbe mon
seczen.

(20r) Na pavlači toho chrámu postavili
sú tmu měsieční, jakož oni obyčej mají,
a na svých kostelních dveřech puol měsie
siece mievajj.

„Tma měsieční“ vyjadruje originálním způsobem islámský symbol půlměsíce, resp. srpek měsíce, jemuž norimberský autor přisoudil výraz „vinsternuß“ (die Finsternis), tedy doslova „zatmění“. V následném přehledu biblických míst, jež se vážou k Chrámu, se obě verze relativně shodují. TZS na tomto místě též uvádí (21r): „V tom chrámu Aronuov prut prokvetl.“ Přesto není v žádné verzi Tuchera (ani rukopisné, ani tiskové) o Áronovi ani slovo, místo toho se zde píše: „Es hat auch die rutt Josephs jn disem tempel gegrunet.“⁸¹ Tradice Josefova prutu se zakládala na Jakubovu protoevangelium (9,1), inspirovaném Čtvrtou knihou Mojžíšovou (*Nu* 17,17–24), v níž je uváděn právě Mojžíšův bratr. Překladař TZS tedy prokázal znalost kanonického textu a opravil Josefovo jméno v dotyčné pasáži. Že by tím naznačoval vlastní nechuť přebírat apokryfní reminiscence poutnických cestopisů, stojí v rozporu s následující větou: „V tom chrámu panna Maria obětována jest,“ která naopak z Jakubova protoevangelia vychází (7,1–9).

2.7. Odpustky

Zaznamenávání odpustků, jež bylo možné na cestě po svatých místech v Jeruzalémě a okolí získat, patřilo k druhům informací uvedených ve většině popisů Svaté země. Cestovatelé tak reflektovali poutnickou praxi zavedenou s největší pravděpodobností františkánskou kustodí od počátku jejího působení v polovině 14. století.⁸² Nejinak tomu bylo i v případě Tucherova cestopisu a následně i jeho české adaptace.

Custodia Terrae sanctae odvozovala počátek udělování plnomocných a částečných odpustků od domnělého privilegia vydaného papežem Silvestrem I. na přímluvu císaře Konstantina a jeho matky sv. Heleny. Právě oni se zasloužili o znovuvybudování mnohých svatých

⁸⁰ HERZ 2002, 417.

⁸¹ Tamtéž, 419.

⁸² K tomu PAULUS 2000, II, 243.

a vůbec celé pouti jako takové v místech Ježíšova života a utrpení. Tato skutečnost je s jistou dávkou stereotypu zaznamenána formou tzv. silvestrovské věty v mnohých poutnických cestopisech od konce 14. století (nikoli však dříve), a nalezneme ji též u Tuchera.⁸³ Záhy se uvádějí odpustky, jež poutníci získávali po vstupu do Svaté země v Jaffě a při cestě od moře do Jeruzaléma. TZS toto uvozující upozornění vynechává a začíná uvádět odpustky u jednotlivých míst až v Jeruzalémě, a to bez jakékoli konkretizace. Tyto údaje pak porůznu chybějí i na dalších místech v TZS. V první řadě se jedná pochopitelně o místa, jejichž popis TZS nepřebíral, jako např. řadu zastavení na cestě do Betléma, místo u Getsemanské zahrady, kde Kristus zanechal své učedníky a pak je našel spící,⁸⁴ nebo tam, kde podle tradice sv. Tomáš přijal opasek od Panny Marie.⁸⁵ Jinde však TZS údaj o uděleném odpustku neuvádí, ačkoli místo samotné popisuje, jako např. nedaleko Olivetské hory místo zvané Galilea⁸⁶ nebo to, kde Kristus naučil apoštoly modlitbu Otčenáš.⁸⁷ Český traktát opomíná praxi udělování odpustků i na poměrně důležitých poutnických destinacích, jakými byl sloup před Pilátovým domem na začátku Křížové cesty (v TZS zvaný „rampúch“, obecně známý jako sloup *Ecce homo*), místo klanění tří králů v Betlémě, nebo dokonce místo samotného Kristova křtu v řece Jordán, kde všechny popisy Svaté země tohoto druhu uvádějí možnost získat plnomocný odpustek.

Poukazují snad tato opomenutí na skutečnost, že TZS přece jen popisuje trochu jinou pouť, než jakou absolvoval Hans Tucher starší? Nebo vynechání některých údajů tohoto druhu zkrátka padá na vrub pragmatickému zkrácení překládaného textu? Z různých jiných dokladů tzv. odpustkových seznamů víme, že praxe udělení odpustků nebyla v těchto textech totožná. Týkalo se to i poutníků, kteří cestovali do Svaté země ve stejnou dobu, ba na jedné lodi, jak ukazuje příklad paralelních cestopisů Jana Hasištejského z Lobkovic a Slezana Jindřicha z Cedlic.⁸⁸

⁸³ HERZ 2002, 375: „Hyehernach stet die genad vnd ablas, der auff dem Heiligen Land ist, als der erstlich von dem babst Siluester von bete wegen Constantini deß keyserers vnd Sant Helena, seiner muter, an den heyligen steten deß Heiligen Lands gegeben, vnd nachuolgend von allen bebsten bestetigt ist.“

⁸⁴ *Mt* 26,37–46; *Mk* 14,33–42; HERZ 2002, 423.

⁸⁵ IACOBUS DE VORAGINE, *Legenda aurea*, CXV, 126; HERZ 2002, 424.

⁸⁶ HERZ 2002, 425; TZS, 23r.

⁸⁷ HERZ 2002, 427; TZS, 24r.

⁸⁸ JAN HASIŠTEJSKÝ Z LOBKOVIC, *Putování k Svatému hrobu*; HEINRICH VON ZEDLITZ, *Die Jerusalemfahrt*.

Vzájemné nesrovnalosti v počítání odpustků se dokonce objevují, srovnáme-li latinskou a německou originální verzi cestopisu Bernharda z Breydenbachu, s nímž byl TZS tradičně srovnáván.⁸⁹ Diskrepance zaznamenávání odpustků u Tucherova cestopisu a jeho české adaptace naznačuje zásadní otázku, kterou si je třeba při srovnání obou textů položit. Do jaké míry je možné považovat TZS za překlad spisu Hanse Tuchera staršího a do jaké míry se jedná o vypsání samostatného poutnického počínu za masivního použití Tucherovy textové předlohy? Více světla by do tohoto problému mohlo vnést srovnání časových údajů v obou cestopisech.

2.8. Časový rámec obou cestopisů

Pro časové určení cesty popsané v české adaptaci Tucherova cestopisu se můžeme opřít pouze o několik záchytných bodů. Spis norimberského poutníka je naproti tomu zaznamenáván v podstatě den po dni, formálně se tedy blíží spíše deníku, i když časové údaje nejsou určující pro kompozici celého textu, jako to známe u již zmíněného časově blízkého Fabriho nebo u pozdějšího anonyma pocházejícího snad z Bavorska, jenž se na cestu vydal roku 1494.⁹⁰ V každém případě jsou veškerá data vyskytující se v TZS a u Tuchera stejná, což nepřekvapí, považujeme-li TZS za redukovaný, ale jinak doslovný překlad Norimberčanovy poutnické relace. Hans Tucher tak poskytuje vodítko i na místech, kde jsou časové údaje v TZS vynechány. Píše například, že nalodění na poutnickou galériu v Benátkách proběhlo 10. června, k samotnému vyplutí došlo až o tři dny později.⁹¹ Poutníci tedy strávili v městě nad lagunou necelý měsíc (od 18. května) a během této prodlevy podnikli i zmíněnou zájízdku do Padovy. Shodu nalezneme i v datu, kdy cestovatelé spatřili Svatou zemi (den sv. Máří Magdalény, tj. 22. července) či kdy se vypravili na pouť k Jordánu (den sv. Bartoloměje, tedy 24. srpna).

Potud bychom se tedy mohli domnívat, že TZS z Tuchera přebírá mechanicky téměř vše, kromě výše popsaných osobních poznámek. Vráťme-li se však na začátek českého textu, nalezneme zcela odlišné vrocení

⁸⁹ Z celkového srovnání plyne, že latinská verze Breydenbacha uvádí 22 částečných a 17 plnomocných odpustků, zatímco německá verze čítá 25 částečných a 23 plnomocných odpustků. TZS naproti tomu uvádí 57 částečných a 20 plnomocných odpustků.

⁹⁰ *Die Reise eines niederadeligen Anonymus.*

⁹¹ HERZ 2002, 351.

celé pouti. Plzeňský tisk datuje její počátek na pondělí 6. května 1482, zatímco Tucher se do Svaté země vypravil o tři roky dříve, sice stejného data, ale ve čtvrtek. Zmíněný den, kdy poutníci spatřili Svatou zemi, tedy 22. července, roku 1479 připadal rovněž na čtvrtek, roku 1482 však na pondělí. Jestliže se tedy v TZS tvrdí (ve shodě s Tucherem), že „se vietr obrátil, že sme tu noc nemohli k zemi svaté dojeti, ale potom v pátek přijeli sme do Jaffu“ (5r), znamenalo by to, že by poutníci museli strávit nedobrovolně na moři ještě další čtyři dny. Tucher však svědomitě uvádí: „Item am xxij. tag julj, was freitag vmb drey or auff den tag, komen wir gen Jaffa,“⁹² což připadalo hned na druhý den. Jestliže ostatní časové údaje český překladatel jednoduše převzal, zůstává datace počátku cesty v chronologickém kontextu jedním z mála originálních, ale také jedním z nejzáhadnějších míst v TZS.

3. Závěr

Způsob redukce delší německé předlohy a odlišné vrocení celé cesty poněkud znesnadňuje jednoznačný závěr o přesnějším vzniku české mutace poutnického pojednání Hanse Tuchera staršího. Pokud bychom považovali jednoho ze zmíněných aktérů pouti, „měštěnáina normberského“ Jana, za samotného Tuchera, identita druhého zmíněného poutníka, řezenského kanovníka Mikuláše, zůstává nejasná. Žádný takto označovaný cestovatel se v relevantních cestopisných pramenech z let 1479 až 1480, popřípadě z roku 1482, neobjevuje. Neuvádí jej ani samotný Tucher, jenž jinak ostatní členy svého doprovodu zmiňuje.⁹³ Nečiní tak ani Sebald Rieter mladší, který sepsal o stejné pouti v letech 1479–1480 vlastní relaci.⁹⁴

Redukce textové předlohy na popis pouze podstatnějších míst naznačuje v zásadě dvě možnosti, na které jsme v průběhu rozboru narazili. Jedním důvodem mohly být skromnější poměry plzeňské oficíny Mikuláše Bakaláře, který se specializoval na vydávání drobnějších spisů a nemohl si dovolit přetisknout celé Tucherovo dílo. Systematické vypouštění osobně laděných pasáží a úplné vynechání sinajské a egyptské pouti

⁹² Tamtéž, 368.

⁹³ Tamtéž, 341. Výčet Tucherových spolucestujících česká verze samozřejmě nepřijímá.

⁹⁴ *Das Reisebuch der Familie Rieter*, 37.

však také nasvědčují hypotéze, že Tucherův text byl použit pro popis cesty jiného poutníka, snad z jeho doprovodu (kněze Mikuláše z Řezna?), který v rámci jeruzalémské pouti nenavštívil úplně všechna místa a po návratu z Jordánu nepokračoval do Egypta, ale odebral se zpět do Evropy.⁹⁵

Na základě předchozích rozborů můžeme v každém případě s jistotou potvrdit, že tisk Mikuláše Bakaláře zvaný *Traktát o zemi svaté* vychází z cestopisu Hanse Tuchera staršího *Die Reise ins Gelobte Land* a že jej dokonce na mnoha místech doslovně překládá. Dosavadní tradované tvrzení, že se jedná o redukovaný překlad díla Bernharda z Breydenbachu, bude tudíž nutné opustit.⁹⁶ Shodné pasáže v Breydenbachově pojednání a v TZS, doposud považované za důkaz pro tuto hypotézu, vycházejí původně z díla norimberského obchodníka, které se tímto zjištěním dostává do kontextu počátků knižní kultury a cestopisné literatury v českých zemích.

⁹⁵ Této domněnce nasvědčuje mimo jiné věta z počátku TZS (1v–2r): „A zvláště k božiemu hrobu do Jeruzaléma a dále do Jericho a k Jordánu až do Mrtvého moře tu jiezdu vzeli sme předse a splnili i dokonali s pomocí boží a zase se vrátili do Normberga.“

⁹⁶ Náš dosavadní rozbor naopak nijak nerozporuje (ale ani zásadně nepotvrzuje) domněnku, že autorem spisu je sám plzeňský tiskař, jak tvrdí KOUTNÍKOVÁ 1924, 195, a jak to v případě tisku zvaného *Život Mohamedův* ukázal SOKOL 1923, 35.

Textová příloha:

TRAKTÁT O ZEMI SVATÉ

Tisk Mikuláše Bakaláře, Plzeň 1498

Praha, Knihovna Národního muzea, 25 E 8, fol. 1r–32v

Ediční poznámka

Text Traktátu o zemi svaté přepisuji podle obecných zásad pro transkripci staročeských textů (DAÑHELKA 1985). Případné odchylky vůči standardizaci se řídí snahou lépe zprostředkovat dotyčný pramen. Týká se to psaní předložek a předpon *s(-)*, *z(-)* či ojedinelých prvků regresivní asimilace (*úský*, *slatký*). Vzhledem k tomu, že v tisku nejsou značeny délky vokálů, upřednostňuji v případech, kdy je možná obojí kvantita, tvary s krátkým vokálem (např. *slul*).

[1r] Počíná se traktát o zemi svaté. A najprvé poviem, když pútníci, chtiec se plavit do té země svaté, vsednúc u Benátek na moře, do kterých krajín a na které ostrovy, i tudiež do kterých měst príplavie se prvé, než dojedú do té země svaté.

[1v] Léta od porodu panenského tisícého CCCC. LXXXII. v pondělí dne šestého měsíce máje, my, kněz Mikuláš, kanovník řezenský, a Jan, měštěnin normberský, vyjeli sme z Normberka ve jméno božie tím úmyslem prostě pro milého boha a spasenie naše duše a pro žádnú marnú chlúbu ani s které všetečnosti, abychom ohledali svatá miesta, a zvláště ty miesta a krajiny, v nichž¹ pán Ježíš v svém svatém člověčenství obyť měl a divy činil a potom veliké a ukrutné muky trpěl a umřieti pro naše spasenie ráčil. A zvláště k božiemu hrobu do Jeruzaléma a dále do Jericho a k Jordánu až do Mrtvého moře tu jiezdu vzeli sme předse a splnili i dokonali s pomocí boží a zase se vrátili do No[2r]rmberga.

¹ nichž] nihž *tisk*

A najprv když sme vyjeli z Normberga, přijeli sme do Benátek ve XIII dnech. Tu sme sobě smluvili pacholka, kterýž uměl pohansky a dávali sme mu za službu na měsíc puolčtvrteho dukáta a k tomu rúcho pohanské. Také sme se tu v Benátkách smluvili na jednu galí k jednomu patronu jménem Misei Augustin tak, že každý z nás dal jemu z Benátek až do Jeruzaléma XXIII dukátuo v a za pacholka deset, a to od plavenie, za stravu a za clo. A tak sedli sme na galí a plavili sme se po moři, až sme přijeli do města Parenc, kteréž v Histří leží a jest od Benátek sto mil vlasských. Potom sme přijeli k městu řečenému Zara a jest dvě stě mil vlasských od Parenc, tak řečeného města v zemi slovenské. [2v] Item na té cestě od Parenc XV mil leží jedno město jménem Cubigina. A pak XXIII mil od Zary leží zkažené město veliké, starý Sara, kteréžto jeden král uherský zkazil. Potom sme přijeli do města Lizyna a jest sto mil od Sary a jest město panuov Benáčen. Pak sme přijeli do města Rogus a Rogus jest pevné a dobře udělané město a leží v zemi slovanské v království uherském. A znají se k králi uherskému, že jest jich pravý pán, a každý rok jemu daň dávají. A také Turku musí každý rok veliké daně dávatí, že pokoj s nimi má. A počítají od Benátek do Rogus V set mil vlasských.

Potom od Rogus přijeli jsme do města Rasim a jest CCC mil od Rogus. Item na té cestě od Rogus XXX mil leží jedno mě[3r]sto Kathedra a druhé město Budva a tu se dokonává slovanská země a počíná se jiná země jménem Albania. Item jedno město Lanevola leží CC mil od Rogus a jest velikého Turka. A od toho města na LX mil leží neapulská země krále neapulského. Na té cestě jest ostrov a na tom ostrovu skála jménem Škoja, ješto někdy v té skále byl veliký drak, kterýžto každý den přeplul k městu, kteréž tu leželo. Ale již jest pusté pro toho draka, ješto tu každý den mnoho lidí zmrdoval a strávil. A proto lidé z toho města utiekali, až potom v umrlého člověka naplnili jedu a do toho pustého města položili, a když ten drak jeho ztrávil, hned se rozpadl a umřel.

Pak sme přijeli na ostrov Korsim a jest zdéli a ší[3v]ři na sto a na osmdesáte mil. A na tom ostrovu leží město také řečené Korsim a nad ním leží dva hrady a jest všecko řecká země a Benáčenóm poddána. Potom sme přijeli do města Modon. A leží v té zemi Morea a jest Benáčen a CCC mil od Korsim a sú Řekové. Item Morea byla jest dobrá země a okolo ní všudy moře jde krom od Turkóv. Jest země na VI mil vlasských šíři. Ale již Turek velmi ji zkazil až do města Modon, jedno toliko Benáčené několik držíe zámkuov pevných. A z Modon až do Candie

jest CCC mil. A Candia jest ostrov veliký a má zemi na CCCC mil a jest také Benáčen. A tu roste malvasí, a nikde jinde. Item z Candí do města Rodu jest také na CCC mil vla[4r]ských.

Item na sto mil prvé, nežli k Rodu přijede, jest IX ostrovuov na moři a vsecky příslušejí pánóm do Rodu. A tak když sme přijeli do Rodu před město, jest město ustavené velmi dobře od zdi a od věží² k bráni. A sú před městem podlé moře XII věží s větrnými mlýny. A také na tom ostrovu Rodis jest město Troja zkažené, jako se to jinde vypisuje. Ten ostrov Rodis jest čistý ostrov, v němž sú veliké hory a zvěř. A kto chce přez moře, muší se k Rodu připlaviti. A od toho ostrovu jest jmenováno město Rodis a má vysoké zdi a nedobyté a tak velikým kamenem udělané, že nenie podobno k povědění. A ten ostrov johanité z špitálu jeruzalémského dobyli a dobývali IIII léta a sú podnes tam. A tam [4v] jest jeden trn z koruny pána Ježíše, ješto každý rok u Veliký pátek ktve. Také ukazují v Rodu na den svatě panny Kateřiny pravé rámie a ruku svatě Kateřiny. V tom ostrovu Rodis leží veliká hora řečená Arthunzí, na kteréžto Noe s archú po potopě³ najprvé se země dotekl. A od Rodu na ostrov Cipern⁴ jest CCC mil. A v tom ostrovu leží jedno město řečené Waffa. A odtud sme přijeli do města Limizo a jest město zkažené a pusté. A na tom Cipern⁵ nedaleko od Waffa leží malý ostrovec na L mil, ješto jest pln nečistých červón a hadón, že žádný tu bydleti nemož. Než jest tu jeden klášter a ti mniši mají mnoho koček velikých, ješto každý den běžie na pole a ty červy honie a dávie. A mají v tom klášte[5r]ře zvon. Když veň⁶ zazvonie, tehdy kočky zase běžie do kláštera a svůj pokrm berú a pak zase po polech běžie. Okolo toho města Limizo jsú lesi velicí. A to dřievie nese svatého Jana chléb.

A pak na den svatě Maří Magdalény viděli sme již svatú zemi, v kteréž Jeruzalém leží, a dvě věži v městě Jaffu. A podlé obyčeje pútnického začeli sme s velikú radostí spievajíce Te deum laudamus a Salve regina. A tak se viet obrátil, že sme tu noc nemohli k zemi svatě dojeti, ale potom v pátek přijeli sme do Jaffu. A počítají z Ciperu CCC mil vlaských.

² věží] wežij *tisk*

³ potopě] potopu *tisk*

⁴ Cipern] Cziperu *tisk*

⁵ Cipern] Ciperu *tisk*

⁶ veň] wen *tisk*

Odtud sme poslali do města Ramu ku pánu vo glejt. A musili sme V dní na moři ležeti, nežli nám glejt přinesen. A tak přišel k nám do galí gardián z Jeruzaléma se d[5v]věma bratřimi a s glejcmánem a přinesli nám psaný glejt od pána z Jeruzaléma a z Ramu. A tak sme potom přijeli k břehu do Jaffu města k pánóm pohanským, kteří byli tam přijeli a své stany tu rozbili. A když sme na břeh vyšli, tu sú seděli páni pohanští na zemi na koltrách s písarem, kterýžto nás všech zejména napsal. A tu sme všichni do pustého sklepu vpuštěni a čtení tu sme byli III dni a III noci, až se smluvili pohané s naším plavčím o clo. A pak přinesú křesťané z Gurtele, jenž sú svatého Paula viery, kramárské věci a spíži na prodej, maso vařené, slepice, chléb a vejce. A potom nám všem pútníkóm přivedli osly, ješto sme na nich jeli do města Ramu X mil vlaských od Jaffu. A těch [6r] mil deset ujeli sme ve třech hodinách a šli sme do pustého domu. Tu sú nás opět všechny do toho domu četli. A v tom domu jest mnoho sklepuov a čistá studnice. A ten duom kúpil jest najjesnější⁷ knieže Filip z Burgundi všem pútníkóm, kteříž tam do země putují, hospodú. A to poručil bratřim z kláštera hory Sion v Jeruzalémě.

A potom v neděli zřídil kněz gardián, že jeden bratr jeho nám mši četl v Ramu. A když ten mnich četl mši až do ofertorium, tehdy se obrátil od oltáře k nám pútníkóm. A ten mnich dal nám všem pútníkóm rozuměti, potud a kterak se máme v té svaté zemi mieti. A nejprvé, že každý pútník, jenž putuje, má mieti pravú vieru křesťanskú. Druhé, [6v] má mieti čisté svědomie a právě želeťi svých hřiechów. Třetí, má z náboženstvím choditi na ta svatá místa. Čtvrté, aby se varovali, aby na pohanské hroby nechodili ani na ně šlapali, nebo to velmi neradí vidie. A s tím kněz své kázanie dokonala a to nám pravil latinskú a vlaskú řečí. A všichni lidé viery křesťanské, kteří mají dobrý úmysl spoviedati se a káti svých hřiechów a pro milost a odpustky tam přídú, když s lodí na břeh vystúpí, hnedky mají odpuštění všech hřiechów od muk a od vin.

Item vyjeli sme z Ramu a přijeli sme do Jeruzaléma tři hodiny na noc. A jest z Ramu do Jeruzaléma XXX mil vlaských. A od Ramu na pravú ruku XX mil vlaských leží ten kaštel Emaus, [7r] jako šli ti dva pútníci a seznali pána v lámání chleba na Veliku noc, a blízko odtud jest město Machabeorum. A když sme přijeli k svatému městu, tu sme z osluov zsedli a šli do Jeruzaléma, neb žádný křesťan v městě Jeruzalémě⁸ ne-

⁷ najjesnější] *naygesnessie tisk*

⁸ neb žádný křesťan v městě Jeruzalémě] *neb žadny krzestian w miestie geruzalemie* *tisk*

smie jezdit. A šli sme všichni pútníci najprvé před ten chrám, kde boží hrob jest, a tu sme četli odpustky. Potom šli sme do velikého domu, ješto slove špitál.

Potom druhý den, chtiece jíti na horu Sion, šli sme na cestě po těch svatých miestech, jako se vdole vypisují. Najprvé přišli sme na to miesto, kde židé chtěli tělo milé panny Marie apoštolóm vzieti, když sú to svaté tělo nesli do dolu Jozafat pohřebstí. Potom sme přišli na mie[7v]-sto to, kde svatý Petr hořce plakal na své hříechy, ješto pána boha zapřel v Kaifášově domě. Potom sme přišli k jednomu kostelu řečenému svatých anjelov. A to byl duom Annášuov, do kterého byl pán Ježíš najprvé veden. A drží ten duom arménští. A pak sme přišli k domu Kaifášovu a jest veliký náročný duom a slove ad Salvatorem a také jím vládnú arménští. V tom byl pán Ježíš celú noc zavřien a těžce bit. A jest tu také žalář, do kterého byl vsazen,⁹ a jest malý a úský. Jest tu také kámen, kterýž byl najprvé vzat z božieho hrobu na Veliku noc a jest tu na velikém oltáři ad Salvatorem. A když jdú z kostela, ješto prvé byl duom Kaifášuov, na duor na levú stranu, tu stojí strom kameny¹⁰ obložen. Tu [8r] jest to miesto, kdež sú židé oheň jměli a hřieli se v ten čas, když svatý Petr pána zapřel. Také jdúce z toho dvoru na cestu na pravú stranu, na tom rohu leží kámen, tu matka božie stála a viděla svatého Petra, an z domu jde z pláčem, že na pannu Marii hleděti nemohl. Tu panna Maria na tom rohu celú noc stála, ješto by byla ráda svého syna viděla. Až zítra ráno viděla, an ho vedú svázaného. A tu za ním šla až do domu Pilátova.

A nedaleko od toho rohu jest zbořený kostel a kamením obložen. A tu stál ten duom, v kterémžto duostojná¹¹ panna Maria po smrti svého milého syna, našeho pána Ježíše, čtrnácte let bydlila. A v tom domu také umřela jest. Tu jest odpuštění všem hříechóm a pena i také a culpa. A [8v] na prvních miestech nahoře jmenovaných, na každém jest odpuškuov VII let a VII karén.

A nedaleko odtud stojí kámen červený a to jest to miesto, kdež svatý Matěj volen jest za apoštola. Také nedaleko odtud byla jest kapla, kdežto svatý Jan po božiem vstúpení matce boží mši četl a slúžil. A nedaleko odtud u kostela blízko hory Sion tu panna Maria na každý den s velikým náboženstvím své modlitby řiekala. Blízko při tom sú dva kameny: první kámen jest, na kterémž pán Ježíš seděl a kázal, a druhý kámen, na

⁹ vsazen] wzazen *tisk*

¹⁰ kameny] kamenny *tisk*

¹¹ duostojná] dnostoyna *tisk*

kterémžto panna Maria seděla poslúchajíc kázanie, když pán Ježíš svým učedníkóm kázal. Nedaleko také odtud jest miesto, kde beránka pekli, kteréhož pán Ježíš s učedníky jedl, a na tom miestě také vodu hřieli, ješto [9r] <...> [9v] <...>¹² [pr][10r]sty své do svatého boku jeho. A v té kaple malé jest odpustkóv hřiechuov všech sedm let a sedm karén k tomu. Pak po té procesi zval nás otec gardián podlé obyčeje starého všech pútníkuov do kláštera ku obědu.¹³ Jako sme pak my, všichni pútníci, to rádi učinili a s ním sme jedli. A když sme se naobědvali,¹⁴ šli sme zase z kláštera hory Sion proti svatému městu Jeruzalému. Na té cestě šli sme do jednoho kostela a tím vládnú křesťané jakobité. V tom kostele podlé jedné kaply stojí jeden oltář. Na tom miestě svatému Jakubu apoštolu z rozkázání Herodesova jeho svatá hlava sřata jest. A na tom miestě jest odpustkuov sedm let a VII karén. Pak sme potom šli [10v] z toho kostela.

Nedaleko odtud jest miesto, kdež se jest pán buoh ukázal třem Mariám po jeho z mrtvých vstání. A tu sú odpustky sedm let a sedm karén. Potom sme šli do Jeruzaléma do špitále do hospody, tu sme jedli a spali. Neb sú nás řekli do svatého chrámu, kde boží hrob jest, tu noc vpustiti. A tak dvě hodíně před večerem byli sme všichni pútníci do chrámu, kdež boží hrob jest, vpuštění a vyčteni¹⁵ od pohanóv, kteříž klíče mají k tomu chrámu, a ti sú najvyšší v Jeruzalémě. A ten chrám neotvierají, než když pútníci tam přijdú, tehdy muší každý pútník pět dukátóv dáti. A když sú nás v tom chrámě zavřeli, měli sme sebú jiedlo a pitie, abychom tu noc v chrámu strávili. A ten chrám jediné [11r] dveře má. Item, když sú nás těmi dveřmi do chrámu pustili, tehdy otec gardián s větčím díelem mnichuov také s námi šli do chrámu, neb oni bratřie nic nedávají, když se chrám otvierá, ale mohú tam jíti s pútníky. A jakž rychle¹⁶ každý člověk, kterýž křesťanskú vieru má a dobrým úmyslem do chrámu toho vcházie, ten jest zaslúžil odpuštění všem hřiechóm a pena et a culpa. A když do chrámu přide a upřímo tam jda na deset kročejí, kdež stolicém konec jest, tu jest jeden kámen na zemi, tu jest miesto, kdež pán Ježíš položen byl, když jest z kříže sřat. Potom když z toho miesta jdú k svatě Kateřině kuoru nazad kostela, na tom miestě stojí široký a okružlý kostel neb kapla a v té kaple jest hrob [11v] boží.

¹² místo chybějícího folia 9 vevázan prázdný list

¹³ obědu | obedu *tisk*

¹⁴ naobědvali | naobedwali *tisk*

¹⁵ vyčteni | vyčtieni *tisk*

¹⁶ rychle | ryhle *tisk*

Pak když sme šli do svaté Kateřiny kuoru, kde svatý hrob jest, a chtěli sme jíti ke dveřóm křtitedlným, při těch dveřech stojí kapla tak veliká beze lsti jako ten kostel v Normberce u Dvanácti bratří. A slove kapla matky božie a vládnú jí bosáci. A podlé ní mají pokojík svuoj, ješto tu vzdycy dva anebo třie bosáci v chrámu obytní mají. V té kaple oblekl se gardián z bratřimi v krásné rúcho a kápě a činili krásnú procesí, spievajúce litanie,¹⁷ a my pútníci, každý sviečku, šli sme za nimi. A najprv sme šli k velikému oltáři v té kaple. A tu jest to miesto, kde milý pán buoh najprv se ukázal milé matce své po s mrtvých vstání. A tu jest odpustkóv VII let a VII karén.

Potom sme šli [12r] v té kaple na pravú ruku velikého oltáře. Tu jest jedno okno zavřené. V tom okně stojí štuk jeden od toho slúpu, kdež pán Ježíš jest v Pilátovu domu mrskán, a ten slúp ještě jest stlúště piedi a tří prstuov a jest na vyš puolčtvrté piedi. Na tom miestě jest odpustkuov všem hřiechóm a pena et a culpa. A v Římě ad Mariam Maiorem jest také jeden kus tak zdéli. A v městě Lionu v Frankrajchu na Tumu jest také jeden kus málo delší. Potom sme šli s tú procesí v té kaple na levú ruku¹⁸ velikého oltáře. A tu jest také oltář. Na tom miestě svatý kříž dlúhý čas stál jest, když ho svatá Elena nalezla. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Pak sme šli do prostředka té kaply. [12v] Tu jest kámen okrúhlý, biely, mramorový, tu jest to miesto, kdež svatá Elena hledala kříže svatého, jakož třie kříži byli nalezeni. A nevědúc, který by pravý byl, na kterémž pán Ježíš visel, tu sú teprú poznali, že ten, na kterémž žena z mrtvých vstala. A tu jest odpustkuov sedm let a sedm karén.

Item dále sme šli z kaply ke dveřóm. Tu leží biely kámen mramorový na zemi. A na pět kročejí odtud leží druhý kámen, takový jako první, a to jest to miesto, kdež se pán buoh ukázal po z mrtvých vstání svaté Maří Magdaléně jako zahradník. A tu jest odpustkóv sedm let a VII karén. Potom sme šli zase s té kaply s procesí a šli dále v chrámu a tu jest jeden oltář. Na tom miestě hráli sú židé o sukni boží a tu jest odpust[13r]kuov VII let a VII karén. A potom sme šli dále s procesí skrze jedny dveře XXX stupňuov kamenných na stranu do jedné kaply svaté Eleny. A tu jest oltář a na pravú stranu jdúce jest jedno okno. Tu stála svatá Elena a hleděla doluov, když jest kázala svatý kříž hledati a kopati. V té kaple jest odpustkuov VII let a VII karén. Potom sme šli v té

¹⁷ litanie] latinie *tisk*

¹⁸ ruku] rukn *tisk*

kaple okrúhlé k oltáři s procesí na levú stranu XI stupňuov kamenných. A jest na pravé straně diera nebo jáma malá na XII nóh zdéli. Tu jest nalezén kříž svatý, hřeby i kopie a tu jest odpuštění a pena et a culpa.

Dále sme šli s procesí ty dva schuody zase nahoru. Tu stojí v chrámu také oltář a pod oltářem stojí jeden kámen okrúhlý. A to jest ten kámen, na kterémžto [13v] pán Ježíš seděl v Pilátově domě, kdežto jemu Pilát trnovú korunu v jeho svatú hlavu kázal vtisknutí. A na tom kameni když seděl jest, posmieván i uplván. Na tom miestě sú odpustky VII let a VII karén.

Potom sme šli v chrámu s procesí proti východu slunce XVIII stupeň po schodu nahuoru. Tu sme přišli na tu horu Kalvárie, kdežto náš milý pan Ježíš ukřižován a umřel. Na tom miestě jest krásná žďená kapla. A stojí uprostřed pilěr žďený a na ten jest tak kapla sklenuta. V té kaple hoří vždycky XI lamp, neb jest to svaté miesto. Tu jest také ta diera, kde svatý kříž stál jest v skále, na tři piedi zhlubi a přední piedi zšíři a jest okována plechy mosaznými. A to proto, aby od toho kamení neláma[14r]li. Od té diery svatého kříže VII piedi na levú ruku, tu jest velická čára dlhá v skále, ješto by se mohl dobře člověk v ní schovati. A ta skála roztrhla se, když náš milý pán Ježíš umieral. Matka božie, svatý Jan, svatá Maří Magdaléna z jinými svatými ženami stáli sú vedlé té čáry nedaleko. A v té kaple nynie slúží georgiáni. Na té hoře Kalvárie jest odpuštění plné všem hřiechóm a pena, i tudiež a culpa.

Item pod tú horú Kalvárie, kdežto po schuodu zase na huoru jdú na levú ruku, tu jest také kapla panny milé Marie a svatého Jana na tom miestě Golgata. Tú kaplu také georgité vládnú. A na tom miestě jest Adamova hlava nalezena. A v té kaple uzříe také čaru tu nadepsanú. A tu jest odpustkóv VII [14v] let a VII karén, ale tam s procesí nechodíe. A potom šli sme s procesí z hory Kalvárie zase těch XVIII stupňuov ze schuodu doluov. Tu jest znamenáno miesto bielým hrobovým kamenem a římsováno¹⁹ okolo černým kamenem, takovým, jako chrám jest dlážđen. X kročejí ode dveří jdúce do chrámu, tu jest panna Maria u veliké bolesti a smutně seděla z umřlým tělem syna svého milého, když jeho z kříže sňali a k hrobu nésti chtěli. V tom miestě jest odpuštění všech hřiechuov a pena et a culpa. Potom sme šli s procesí před to miesto v chrámu, jdúce k svaté panny Kateřiny kuoru nazad. U toho miesta stojí kapla okrúhlá a uprostřed té kaply stojí hrob našeho Spasi-

¹⁹ římsováno] rzimisowan *tisk*

tele a kámen před hrobem, jenž jím byl hrob přikryt [15r] jest. Šerý kámen ten leží v kostele ad Salvatorem, ješto Kaifášuov někdy duom byl. U toho božieho hrobu, kdež pán Ježíš tělesně ležel, hoří vždycky XVII lamp. A před hrobem jest rovně jako malá kaplička, tu vždycky tři lampy hoří. V tom svatém hrobu jest odpustkóv všem hříechóm a pena et a culpa.

Potom zase šli sme od božieho hrobu do kaply matky božie, kde sú procesí počeli, a tak ta procesí měla konec. A potom každý pútník putoval po těch svatých miestech v chrámu tu noc, kolkrát chtěl. Tu také kněžie spoviedali, takže každý pútník mohl se spoviedati a k prijímaní svátosti pripraviti. Ten chrám nad božím hrobem a hory Kalvárie a nad jinými svatými miesty ustavila svatá Elena, když [15v] sú křesťané v Jeruzalémě najprvé byli. Item potom dvě hodine před světem počeli sú bosáci krásnú mši spievati na hoře Kalvárie. Tu sú se všichni pútníci pripravili ku prijímaní těla božieho. A tak sme prijímali tu velebnú svátost na hoře Kalvárie. A v tom den byl. Tehdy musili sme pútníci zase s chrámu ven jíti, neb pohané, kteří sú nás do chrámu pustili a čtli, byli přišli a zase chrám otvierali a na nás volali, abychem zase z chrámu šli, jakož sme pak to i učinili.

Item uprostřed chrámu v kuoru stojí jeden kámen málo od země pozvižen. A v tom kameni jest díera okružlá přednie piedi šíři. Tu jest prostředek světa, jakož i sám pán buoh řekl jest. V tom chrámu [16r] <...> [16v] <...>²⁰ [na tom mie][17r]stě, kde sú hráli o sukni boží, vždycky jednu lampu pálie. Georgiáni také vládnú tiem miestem, kdež jest nalezen kříž svatý, a tu pálie III lampy, ale řiedko, krom když sú tu pútníci. A vládnú horú Kalvárie. Viece držie kaplu pod horú Kalvárie, kdež jest čára v skále, a kaplu panny Marie a svatého Jana. Jakobité držie kaplu a oltář, kterýž nazad u samého božieho hrobu. Také vládnú tiem miestem, kdež pán Ježíš s kříže sňat. A vždycky VIII lamp tu pálie, jakobité VII a bosáci jednu. Indiáni držie ten oltář, pod kterým slúp stojí, na kterémžto Kristus jest korunován, a vždycky tu lampu pálie. A viece mají svú kaplu a svůj obyut u oltáře na levé ruce jdúce k božiemu hrobu mezi pilěři²¹ téhož chrámu. Také slúží u svatého [17v] hrobu, když jim bosáci odpustie. Saraceni mají svaté Eleny kaplu a tu slúží a mají obyut svůj podlé indiánóv proti jakobitóm. Také mohú slúžiti u božieho hrobu,

²⁰ *místo chybějícího folia 16 vevázán prázdný list*

²¹ *pilěři] pilierzi tisk*

když doprieno od bosákuov bude. Arménští držie miesto navyš, jako podlé indiánov kamenným schodem jdú nahoru. Tu mají svůj obyť a ol-táře. Item tři kaply sú před chrámem: prvnie slove všech anjelov, druhá svatého Jana Křtitele, třetí svaté Maří Magdalény. V těch třech kaplách jest v každé odpustkov VII let a VII karén. A vně u chrámu před horú Kalvárie leží kámen široký jako hrobový. Na tom Abraham syna svého chtěl obětovati, Isáka, a blízko odtud stojí strom z olivy starý. Tu Abraham, kdež se obhlédl, viděl přivázaného beránka [18r] a ten jest pánu bohu miesto svého syna obětoval.

Potom všichni pútníci šli sme s chrámu a putovali sme na ta svatá miesta, kde sú nám bosáci ukazovali. A šli sme s chrámu přes rynek na levú ruku dlúhú ulicí pod lúbemi od Pilátova domu cestú tú, kerúž jest veden pán Ježíš k hoře Kalvárie. A když sme šli puolšesta sta kročejí, přišli sme k domu svaté Veroniky, kde ji pan Ježíš, nesa kříž svatý na ramenú, svú svatú tvář na šlojier vytiskl. A ta Veronika jest nynie v Římě. Tu jest odpustkov VII let a VII karén. Pak sme přišli k domu toho bohatce, kterýž pohřben v pekle. A ačkoli tu nenie odpustkov, však nám na památku ukazovali.

Potom sme přišli CXX kročejí od domu svaté Veroniky na rozcestie, kde sú byly III cesty. A tu [18v] jest mnoho žen nábožných, litujíc smrti a umučenie našeho²² milého spasitele, spolu utpenie majíce a plačice na tom miestě, řekl jim pán Ježíš: „Dcerky jeruzalémské, neplačtež na mě, ale plačte na se i na své syny.“ Tu také jsú odpustky VII let a VII karén. Item potom sme šli od toho miesta dále na levú ruku ulicí před se LXXXXV kročejí na rozcestie na jeden roh na pravú ruku. A tu jest miesto, kde pán Ježíš mdlobú velikú, nesa kříž na sobě, přiklonil se k zemi. A tu sú židé nutili Šimona Cirenenského, ze vsi da, aby pomohl pánu Ježíšovi kříž nésti. A tu jest odpustkov VII let a VII karén. Potom sme šli od toho rohu na pravú ruku jednu ulicí rovně předse na LXXXV kročejí. A přišli sme k tomu miestu, kde [19r] panna Maria stála a viděla svého syna, an na sobě kříž nese. Tu pro velikú tesknost a leknutie omdlela jest. A na tom miestě svatá Helena kostel ustavila. A ten kostel nynie stojí vešken obořený a slul kostel matky božie. Tu jest odpustkov VII let a VII karén.

²² našeho] *nassie° tisk*

Potom sme tú ulicí málo dále šli. Tu jest rampúch nevysoký přes ulici, na tom sú dva bielé široká kameny: na jednom stál pán Ježíš, když sú ho na smrt odsúdili, na druhém stál Pilát, když jeho odsúdil k smrti. Potom nedaleko jest jedna skála, v ní se učila panna Maria, když byla mladá. A tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Potom sme šli dále tú ulicí upřímo a přišli sme k domu Pilátovu, dvě stě kročejí od toho miesta, kde panna Maria viděla svého syna, an [19v] nese kříž. V tom domu pán Ježíš mrskán, svázán, bit a trnovú korunu korunován a k smrti odsúzen. A do toho domu pútníkóv nepustie, leč by který daroval pohany. Před tím domem jest odpustkóv VII let a VII karén. A jest od toho Pilátova domu až k hoře Kalvárie puoljedenáctého sta kročejí. A od toho Pilátova domu, jdúce na levú ruku ulicí nahuoru, tu jest duom Herodesuov, do kteréhož také byl pán Ježíš veden a oblečen v bielé rúcho k posměchu. A tu jest nynie škola mladých pohanuov. Na tom miestě jest odpustkuov VII let a VII karén. Potom sme přišli k tomu domu, kdež pán Ježíš odpustil hříechy svaté Maří Magdaléně. Tu jest také odpustkuov VII let a VII karén.

Potom sme přišli, že sme viděli [20r] chrám Šalamúnóv. A jest okruhly a velmi vysoký a široký, olovem krytý, z velikého a polírovaného kamene stavený. Na pavlači toho chrámu postavili sú tmu měsieční,²³ jakož oni obyčej mají, a na svých kostelních dveřech puol měsiece mievají. A jest podlážděn bielym kamenem mramorovým. Podlé toho chrámu, kdež vdole do něho jdú, stojí na levé ruce veliký kostel, dlhý, olovem krytý, řečený Portik Šalamúnóv, ale prvé mu říekali kostel matky božie. Ten kostel pohané vnitř i zevnitř velmi pěkně mají a velmi jej ctie a obecně do něho bosí chodie a říekají mu svatá skála božie. A to proto, neb jest malá skála uprostřed kostela železnými mřezemi obdělaná. A jakož sem zajisté slyšel, [20v] že nesmie žádný pohan ani Saracén k té skále blízko přistúpiti, neb na tom kameni pán buoh mnoho divuov jest učinil. Najprvé Melchizedech, první kněz, víno a chléb na nie obětoval. Podlé té skály Jakob patriarcha spal a viděl řebřík, an dosahá k nebi a anjelé boží doluov zstupují. Na té skále viděl David anjela, an v ruce krvavý meč drží. V té skále Jeremiáš prorok archu zavřel jest času vězení babylonského, když řekl: „Miesto to nebude zjeveno, až pán bude milostiv lidu svému.“ Na té skále jest Kristus obětován a přijat na lokty od Simeona. Na té skále častokrát pán Ježíš lidu kázal. A ačkoli ten chrám několikrát jest zkažen, však vždycky na tom miestě zase oby-

²³ měsieční] miesiečy *tisk*

čejem prvním [21r] ustaven a zdělán. A ten chrám Ježíš velmi miloval a ve cti měl. V tom chrámu Aronuov prut prokvetl. V tom chrámu pan-na Maria obětována jest. A také pán Ježíš na vrch toho chrámu od ďábla uveden a pokúšen. Z toho chrámu spasitel náš vymietal prodavače a kupce. Do toho chrámu nesmie žádný křesťan vjíti. Neb kdyby zvěděno bylo, že by který křesťan do něho²⁴ všel, ten by hnedky musil anebo křesťanskú vieru zaprieti a pohanem býti, anebo hnedky tu hrdlo stratiti. Avšak pútníci mají plné odpustky, jako by v něm byli. A jest odpuštění všem hřiechóm a pena et a culpa.

Potom sme přišli k té bráně, skrze kerúž svatého Štěpána²⁵ vedli, když jeho židé ukamenovali. Také [21v] jest tu to miesto znáti, kde svatý Pavel stál a choval židóm šaty, dokavad svatého Štěpána kamenovali. A tu nedaleko odtud jest Zlatá brána u samé zdi městské, skrze tu bránu jel jest pán Ježíš na oslíku Květnú neděli. K té bráně nedaďe žádnému křesťanu jíti, jedno toliko pútníkóm ukazují. A kterýž své modlitby před tú bránú nábožně říeká, ten má odpustky a pena et a culpa.

Potom sme šli doluov do dolu Jozaffat k potoku Cedron. Přes ten potok jest kamenný klenutý most. A v létě tu druhdy vody nebývá, ale v puostě ten čas, když pán Ježíš trpěl, každý rok veliký potok teče. A v tom potoce leželo dřevo, s kteréhož kříž svatý udělán byl. Přes to dřevo králová Sába jíti nechtěla, neb jest poznala du[22r]chem svatým, že spasitel všeho světa má na tom dřevě trpěti smrt. A tu se dávají odpustky všem právě kajícím sedm let a sedm karén.

Item potom nedaleko odtud přišli sme k jednomu kostelu, kterýž matky božie kostel slove. Tu jdú doluov LII stupňuov.²⁶ A jest ten kostel veliký a klenutý. V tom kostele jest hrob milé panny Marie, matky božie, naděje naše veliké. A jest udělaný velmi z krásného kamene mramorového. A ten hrob té přesvaté panny jest málo širší nežli hrob boží. A muož také na něm mše slúžiti jako i na božiem hrobu. A má dvoje dveře. Do toho hrobu jest položena ta přečistá panna skrze svaté apoštolý. A tu jest odpuštění všem hřiechóm a pena et [22v] a culpa. Pak sme šli zase s toho kostela na levú ruku málo nahoru k hoře Olivetské. A na počátku té hory, tu jest to miesto pod velikú skalú, kde se pán Ježíš modlil a krvavým potem potil. Také jest ten kámen viděti, kdež anjel stál, posilňuje jeho. A tu jest odpuštění všem hřiechóm a pena et a culpa.

²⁴ něho] neho *tisk*

²⁵ Štěpána] Sstepana *tisk*

²⁶ stupňuov] stupnuoiow *tisk*

Potom nedaleko odtud šli sme do zahrady, kde svatý Petr utěl ucho Malchovi, služebníku Annášovu biskupovu, a Kristus jemu na tom miestě zase přistavil a uzdravil. Na tom miestě jest odpustkóv VII let a VII karén. A blízko odtud jest miesto znamenáné kamenem, kdež Jidáš pána Ježíše polbil. Tu sú také židé znak padli, když jim Ježíš řekl: „Koho hledáte?“ A tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Pak sme šli nahoru k [23r] Olivecké hoře na to miesto, kdež jest Ježíš nad Jeruzalémem plakal, řka: „Ó Jeruzaléme, by věděl, co na tě přijíti má, i ty by...“ A tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Potom sme šli málo nahoru, kde anjel přinesl palmovú ratolest panně Marii a zvěstoval jí smrt její. A tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Potom sme výše šli na horu Olivetskú na levú ruku a tu se počíná Gallilea. A tu pán Ježíš po svém z mrtvých vstání svým učedlníkom se ukázal. A svrchu na té hoře Olivetské jest jeden kostel na tom miestě, kde pán Ježíš na nebe vstúpil. A tu nedaleko ode dveří jest ten kámen, na kterémž Ježíš stál, když jest vstúpil na nebe, a ještě jest znáti jeho svaté šlépěje.²⁷ Na tom miestě jest odpuštění všech hřiechóv a pena [23v] et a culpa. A od města svatého na horu Olivetskú, kdež buoh na nebe vstúpil, jest tři míle vlaské. A nedaleko odtud jest viděti Mrtvé moře, kde Sodoma a Gomorra stály sú.

A potom sme šli s hory Olivetské doluov jinú cestú, než sme nahoru šli, a tu jdúc jest kostel, v kterémž svatá Pelagia leží, a tu až do smrti pokánie činila. Na tom miestě jest odpustkóv VII let a VII karén. A potom sme šli proti Betfage, to jest na tom miestě, kdež pán buoh na Květnú neděli řekl: „Děte do města proti vám, tu najdete oslátko.“ Tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Potom sme šli nedaleko doluov, přišli sme k jednomu kostelu svatého Marka.²⁸ Na tom miestě složili sú svatí apoštolé XII článkuov viery svaté. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén.

A potom sme šli dolejí a [24r] přišli k jednomu kostelu obořenému. A na tom miestě pán Ježíš učil učedlníky své páteře. Potom sme přišli na to miesto, kdež ta ves Gethsemani byla. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén. A pak vdole jest jedna věže, v nížto jest Absolon pohřben. Tu mnoho kamenie leží před tú věží, neb když pohané mimo tu věži jdú, házejí kamením k jednomu oknu, a to s velikým hněvem na památku, že Absolon otce svého nechtěl poslúchati. A jdúce do jednoho dolu Siloe na levú stranu, tu jest miesto, kde se Jidáš oběsil. A na počátku toho dolu Siloe jest čistá studnice, v kteréžto častokrát panna Maria prala

²⁷ šlépěje] sslepege *tisk*

²⁸ Marka] Markakostel *tisk*

plenky prvé, než pána Ježíše obětovala do chrámu. Tu jest odpustkóv VII let, VII karén. Pak sme šli k vodě rovně [24v] jako rybník, řečené kúpadlo Siloe. Na tom miestě pán Ježíš slepého uzdravil. Tu také pútníci jdú a tú vodú myjí sobě oči. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén.

Potom sme přišli na jedno miestó, kdež nynie veliký strom stojí. Na tom miestě židě Izaiáše proroka dřevěnú pilú přetřeli. A tu jest odpustkóv VII let a sedm karén. Pak sme přišli na ty miestá, kdež sú se apoštolé kryli pro bázen židovskú. A tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Potom jdú na to miestó, jenž slove Alchedemach, to jest to pole kúpené za těch XXX peněz stříbrných, kteréž Jidáš za zradu vzal byl a svého pána zradil. A to jest kúpené pole na pohřeb pútníkóm. Ten peníz jeden viděl sem a tři takové peníze stříbrné stojí [25r] za jeden dukát. A to pole jest čtyrmi zdmi obežděno a jest svrchu klenuto a jest sedm děr do něho a leží na jedné hoře tak, že s jedné strany rovně muož k němu jíti po rovni, a jest svrchu L nóh zšíří a LXXII nóh zděli. A ještě vždycky kladú tu těla mrtvá křesťanská a je svrchem tam mecí. A svatá Elena dala to pole obezditi. Na tom miestě jest odpustkóv VII let a VII karén.

A odtud šli sme do Jeruzaléma. Tu sme jedli a odpočívali. Potom sme šli do kláštera bosáckého na horu Sion. Tu byli oslové a na ně sme vsedli a jeli od Jeruzaléma až do Betléma. A jest V mil dobrých vlaských. Najprvé sme přišli dvě míli od Jeruzaléma na to miestó, kdež se zase hvězda třem králóm ukázala, kte[25v]růž, jsúce v Jeruzalémě, byli strátili. Potom sme přijeli do Betléma a sedli sme doluov před kostelem. Tu jest kostel krásný, veliký, posvěcen ke cti panně Marii. Tu bosáci měli krásnú procesí a my všichni šli sme za nimi s sviecmi hořícími. A najprvé sme vyšli z ambitu do kostela na pravú ruku a na tom miestě jest oltář, kde pán Ježíš obřezán. A tu nám také odpustky oznámili v latinské a vlaské řeči. Na tom miestě jest odpuštění všem hřiechóm a pena et a culpa. Potom sme šli na levú ruku k oltáři na to miestó, kde se drie králi připravovali chtěce obětovati pánu Ježíšovi.²⁹ Potom sme šli od toho oltáře doluov čtyř kročejí na levú ruku na XI stupňóm kamenných pod kuorem. Tu jest krásná [26r] kapla nevelmi veliká a tu, kde stojí veliký oltář, jest hvězda udělána.³⁰ Na tom miestě ta přečistá panna porodila syna, našeho³¹ spasitele. A tu jest odpustkuov a pena et a culpa.

²⁹ Ježíšovi] gižissowi *tisk*

³⁰ udělána] vddelana *tisk*

³¹ našeho] nassie° *tisk*

Pak sme šli na pravú ruku té kaply na čtyři kročeje od velikého oltáře. Tu stojí oltář pod jednu vytesanú skalú. Tu sú tři králi obětovali. A před tím oltářem jest také skála vytesaná a krásným mramorovým kamenem římsovaná. Na tom místě jesličky stáli. A tu sú plné odpustky a pena et a culpa. A potom sme šli s procesí zase s té kaply skrze kostel do ambitu po schodu doluov na XVII stupňuov. Tu jest zespod kapla pod zemí svatého Jeronýma. A tu jest jeho svaté tělo leželo prvé, než do Říma přenesen. V té kaple svatý [26v] Jeroným biblí z³² židovské řeči v řeckú a v latinskú řeč přeložil. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Potom sme zase šli s té kaply svatého Jeronýma. Tu ta procesí konec měla a každý z nás šel na své otpočinitie. Neb tu v ambitu položili nám po zemi rohože a tu sme jedli a odpočivali. Také tu prodávali chléb a vajce a každý pil, co z sebu přinesl. A tu sme leželi v ambitech tu noc, až potom bratřie po puol noci počeli čísti mše svaté v té kaple, kde se Ježíš narodil, a také na tom oltáři v nie, kde jest Ježíš obřezán. A tu sme mše slyšeli, až ráno k světu zase sme vsedli na své osly a jeli zase do Jeruzaléma.

Item na míli od Betléma jest kostel matky božie jmenovaný, to jest na tom místě, kde anjel zvěsto[27r]val pastýřóm narozenie pána Ježíše Krista. Tu jest odpustkóv sedm let a sedm karén. A při tom kostele jest také hrob XII prorokuov. Potom jest blízko jedna hora, tu David Goliáše prakem zabil. Tu nenie odpustkóv. Potom sme šli k domu Zachariášovu, do kteréhož panna Maria byla šla, když chtěla jíti přes hory k svaté Alžbětě. Tu ta přecistá dievka složila a pěla to slavné spievanie Magnificat anima mea dominum, Velebí duše má hospodina. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén. A svrchu na tom domu před časy byl kostel a nynie jest zbořen. Na tom místě Zachariáš složil ten žalm Benedictus dominus deus Israhel. Na tom také místě kázal sobě Zachariáš dlhú rafiji³³ přinésti a psal na je[27v]dné tabuli, aby syn jeho nazván byl Iohannes.

Potom sme šli na malú huorku. Tu jest byl krásný klenutý kostel, ale již jest zbořen a stává v něm dobytek a oslové. Na tom místě svatý Jan Křtitel se narodil a tu sú plné odpustky a pena et a culpa. A pak sme přijeli zase k Jeruzalému a sedli z osluov a šli sme do města. A tu pravili, že nás chtějí opět do chrámu vpustiti, neb pútníky třikrát do chrámu púštějí tu, kdež jest hrob boží. A tak v tom chrámu pasováno jest ráno IX mužuov na rytierstvo. A muší tajně pasovati pro pohany, nebo toho ne-

³² z] ž *tisk*

³³ rafiji] raffij *tisk*

radi vidie. Potom počeli bratřie mše svatě slůžiti na božiem hrobě a na hoře Kalvárie. A na dvě hodině na den slůžili a pak sú nás zase s chrámu vypustili.

A potom sme jeli [28r] do Betaní. A leží za horú Olivetskú IIII míle vlaské. A tu najprvé přišli sme do jednoho kostela. Tu najzáz jest hrob, s kteréhož pán Ježíš Lazara zkřiesil. Tu jest odpuštění všem hřiechóm a pena et a culpa. A nedaleko odtud jest duom Šimona malomocného. Při tom jest také duom svatě Marty a také duom svatě Maří Magdaleny. Pak sme jeli zase do Jeruzaléma. A jest obyčej, když pútníci přijdú do Jeruzaléma, musí dáti tomu pánu v Jeruzalémě L dukátuov. A tak někteří pútníci rozjeli se s námi a jeli tu noc zase do Ramu a pak do Jaffu a vsedli zase na moře. A někteří sme zuostali v Jeruzalémě.

A na svatého Bartoloměje jeli sme s gardiánem z Jeruzaléma a s gardiánem z Betléma a se dvěma bratřima a s sebu sme [28v] vzali čtyři pohany, kteríž nás sú provázeli k Jordánu. A jeli sme z Jeruzaléma přes horu Olivetskú z jedné strany proti Betaní, až k horám sme přišli do jedné hospody. Někdy byl klášter, ale nynie slove U Červené prsti, VIII mil od Betaní, kdežto Joachim, otec panny Marie, šel k ovcem svým, když byl posmíván v Jeruzalémě v chrámu proto, že svatá Anna, manželka jeho, byla neplodná. Tu jest odpustkuov VII let a tolikěž karén. Potom sme jeli na XII mil jich přes hory do Jericho. V tom městě pán buoh mnoho divuov činil a zvláště v domu Zachiaše, kde on hospodu měl. Tu jest odpustkuov VII let a VII karén. Před městem Jericho jest to miesto, kdež jest ten slepý volal, když buoh zástupy tudy [29r] šel: „Ježíši, synu Davidóv, smiluj se nade mnú.“ Tu jej pán bóh uzdravil. Tu jest odpustkuov VII let a tolik karén. A tu v Jericho byli sme přes noc a měli sme sebu špíži z města svatého.

A potom sme jeli z Jericho VI mil vlaských až k Jordánu³⁴ na to miesto, kde se Ježíš ráčil křtíti od svatého Jana. A tu sme se kúpali. A nedaleko odtud jest Mrtvé moře, kde se propadlo pět měst Sodoma a Gomorra. A jest to moře zděli na VIII mil německých. A pravie, že to moře na některých miestech jest beze dna. A také na mnohých miestech užtie tu staré zdi. A šeredně smrdí okolo toho moře. Však sú tu stromové a nesú veliké ovoce jako jablka, ale když je češi, tehdy sú vnitř plné prachu a zlého smradu. A sú ty krajiny všecky prokleté pro [29v] jich veliké hřiechy. A při tom Mrtvém moři lapají ten jedovatý had jménem

³⁴ Jordánu | Iordann *tisk*

thirus, od ktoréhož driák jméno má a s něho se dělá. Ten had jest na puol lokte zdéli a dobrého prsta stlúšti a barvy jest žluté, smiešené s červe-
ností málo a jest slepý. Proti jeho jedu žádné lékarstvie nenie spomocno,
než ten úd, do ktoréhož upuštěn, uťat bude. A když se ten had rozhněvá,
vyplazí jazyk a ten se zdá jako ohnivý. A hlava jeho bude dosti veliká
a naběhne, když se hněvá. A když ho chtěie potřebovati k driáku, tehdy
mají k tomu přípravu, že jej lapie a pak mrskejí malými metlami, až se
rozhněvá, a tak jemu hlava a ocas oteče a v to všecek³⁵ jeho jed vběhne.
Tehdy jemu hlavu i ocas jednu ranu utieti musie, neb [30r] kdyby ještě
některý kus zadržel se mezi hlavu a ocasem, uběhl by do něho jed, a tak
se nehodí k driáku. Také žoldán prikázal pod pokutu, aby žádného z ze-
mě nedopustili nésti, ačkoli mnohokrát tajně bude prodán a vezen přes
moře. A bez toho hada nemohú žádného pravého driáku udělati. Ačkol-
věk v Benátkách jiné červy k tomu berú miesto tira.

Pak sme zase jeli do Jericho k hoře Kvarantana řečené a šli sme naho-
ru na to miesto, kde se pán Ježíš XL dní a XL noci postil. Tu jest kaplič-
ka v skálu udělaná a jest velmi pracné³⁶ na horu a dolov choditi. A tu
jest odpustkóv a pena et a culpa. A najvýše na tom vrchu jest to miesto,
na kterézto pán Ježíš veden od ďábla. Tu jest odpustkóv a pena [30v] et
a culpa. Potom sme šli doluov a pod tú horu zespod jest potok proroka
Helizea a ten potok byl tak slaný a kyselý, že ani lidé, ani hovada ne-
mohli s něho píti. Ten potok Elizeus³⁷ mocí boží velmi slatký učinil. Tu
jest odpustkóv VII let a VII karén.

Tuto se vypisují miesta svatá v dolu Mambre a Ebron a miesta svatá
Nazaret a Damaška. V dolu Mambre jest to miesto, kdež Abraham viděl
III anjely vstupující na cestu a jednomu se modlil. Tu jest odpustkóv
VII let a VII karén. V městě Ebron pohřebeni sú Abraam, Izák a Jakob
s svými ženami v jednom pohanském³⁸ kostele. A tam nepustie žádného
křesťana ani žida, ale mohú tam oknem hleděti. A tu jest také ager Da-
maskus, na kterémž jest pán buoh [31r] prvnieho člověka Adama z té
země stvořil. Tu jest odpustkuov VII let a sedm karén.

Potom sme přišli k té studnici, kdež pán Kristus od té pohanky vody
žádal. Tu jest odpustkuov VII let a VII karén. Potom sme šli k městu
Naim. Tu pán Kristus zkřiesil od smrti té vdovy jediného syna. Tu jest

³⁵ všecek | wsseček *tisk*

³⁶ pracné | pracznie *tisk*

³⁷ Elizeus | Elieus *tisk*

³⁸ pohanském | pohästē *tisk*

odpustkuov VII let a VII karén. Potom Nazaret jest zdáli od Jeruzaléma, což by mohl za tři dny jeti. Tu jest jeden kostel matky božie a někdy tu seděl biskup křesťanský. V něm jest kaplička malá, okrúhlá, na dva sáhy široká a v té kaple stojí bílý slúp mramorový. Na tom slúpu panna Maria byla se zpodepřela v ten čas, když ji anjel pozdravil a řekl: „Zdrávas Maria, milosti plná.“ Tu jest odpustkóv všem hřie[31v]chóm a pena et a culpa. A na dvě míli od Nazaretu jest hora Tábor, na kteréj se pán Ježíš proměnil a v své slávě okázal. A na vrchu té hory okolo toho svatého miesta jest zed a mnoho krásných stromuov a studnic na té hoře. Na té hoře žádný nebydlí, než pod horú několik pohanuov. A tu horu velmi ctie pohané a praví, že žádný není hoden na ní bydleti. Tu jest také blízko moře Galilejské, kde Ježíš povolal některé apoštoly k úřadu apoštolskému. Item tu blízko jest ta hora, na kteréjžto pán Ježíš krmil pět tisíc lidí s pěti chlebuov ječných a ze dvou³⁹ ryb. Potom jest nedaleko ta véska Kána Gallilee, kde Ježíš na svatbě obrátil vodu u víno. A tu jest odpustkóv VII let a VII karén.

A mnoho jest jiných měst tu o[32r]kolo, kde pán Ježíš činil divy. Item Kapadocia, kde svatý Jiří draka zabil, jest od Jeruzaléma, co by jeden za tři dni mohl jeti. A tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Item potom dále jest město Antiochia. Tu svatý Petr papeskú stolicí několik časuov držel. A jest tu mnoho křesťanských kosteluov. Tu jest odpustkóv sedm let a sedm karén. Item v městě Baruty jest kapla, v nížto židé mučili křicifix a s těch božích muk vyteklo mnoho krve. A jest nynie v Konstantinopolin. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén. Pak sme přišli do Damašku, VI noclehuov od Jeruzaléma. A tu jest ten kostel a duom, v kterémž se svatý Pavel okřtil. Tu jest odpustkóv VII let a VII karén. A také duom Ananiášóv, keryž svatého [32v] Paula křtil, a puol míle od Damašku jest to miesto, kdež se pán buoh okázal svatému Paulovi a řekl jemu: „Šaule, Šaule, proč se mi protivíš?“ A tu jest odpustkóv VII let a VII karén.

Tlačeno v Novém Plzni od Mikuláše Bakaláře, a to léta od porodu panenského tisícého CCCC. LXXXXVIII.

³⁹ dvě] dvn *tisk*

Seznam pramenů a literatury

Prameny (staré tisky a edice)

- BERNHARD VON BREYDENBACH, *Peregrinatio ad Terram sanctam*, Mainz, Erhard Reuwich, 11. Feb. 1486 (Darmstadt, Universitäts- und Landesbibliothek, Inc. IV/98).
- BERNHARD VON BREYDENBACH, *Die heylige reyßen gen Jherusalem zuo dem heiligen grab*, Mainz, Erhard Reuwich, 21. 6. 1486 (München, BSB, Inc. c. a. 1727).
- FELIX FABRI, *Fratris Felicis Fabri Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Aegyptii peregrinationem*, (ed.) KONRAD D. HASSLER, Stuttgart 1843.
- JAN HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, *Putování k Svatému hrobu*, (vyd.) FERDINAND STREJČEK, Praha 1902.
- HEINRICH VON ZEDLITZ, *Die Jerusalemfahrt des Heinrich von Zedlitz (1493)*, (Hrsg.) REINHOLD RÖHRICHT, in: *Zeitschrift des Deutschen Palaestina-Vereins* 17, 1894, s. 98–114, 185–200 a 277–301.
- IACOBUS DE VORAGINE = IACOPO DA VARAZZE, *Legenda aurea: con le miniature dal codice Ambrosiano C 240 inf.*, (a cura di) GIOVANNI PAOLO MAGGIONI, Firenze – Milano 2007.
- Die Reise eines niederadeligen Anonymus ins Heilige Land im Jahre 1494*, (Hrsg.) GERHARD FOUQUET, Frankfurt am Main 2007.
- Das Reisebuch der Familie Rieter*, (Hrsg.) REINHOLD RÖHRICHT – HEINRICH MEISSNER, Tübingen 1884.
- HANS TUCHER, *Reisebuch*, Nürnberg, Konrad Zeninger, 1482 (München, BSB, Rar. 801).
- TZS: [*Traktát o zemi svaté*], Plzeň, Mikuláš Bakalář, 1498.

Sekundární literatura (a ostatní edice podle editora)

- ASHTOR, ELIAHU 1985: *Venezia e il pellegrinaggio in Terrasanta nel basso medioevo*, in: *Archivio storico italiano* 143, s. 197–223.
- BAŽANT, VOJTĚCH – SVÁTEK, JAROSLAV 2014: *Les récits de voyage médiévaux originaires de Bohême: produit de la société confessionnalisée?*, in: *Médiévales* 67, s. 103 až 120.
- DAÑHELKA, JIŘÍ 1985: *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, in: *Husitský Tábor* 8, s. 285–301.
- FEHRING, GÜNTER – RESS, ANTON 1982: *Die Stadt Nürnberg. Kurzinventar*, München. *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Stuttgart 1925– (dostupné rovněž online: <http://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de>).
- GÜNTNER, JOHANN 1990: *Die Dekane und Kanoniker des Kollegiatstiftes St. Johann in Regensburg*, in: PAUL MAI (Hrsg.), *St. Johann in Regensburg vom Augustinerchorherrenstift zum Kollegiatstift 1127/1290/1990*, München – Zürich, s. 59–138.
- HERZ, RANDALL 2002: *Die „Reise ins Gelobte Land“ Hans Tuchers des Älteren (1479–1480). Untersuchungen zur Überlieferung und kritische Edition eines spätmittelalterlichen Reiseberichts*, Wiesbaden (kritická edice Tucherova díla na s. 337–638).

- HERZ, RANDALL 2005: *Studien zur Drucküberlieferung der „Reise ins Gelobte Land“ Hans Tuchers des Älteren*, Nürnberg.
- KAMANN, JOHANNES 1880: *Die Pilgerfahrten der Nürnberger Bürger nach Jerusalem im 15. Jahrhundert, namentlich die Reiseberichte des Dr. med. Hans Lochner und des Jörg Pfinzing*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg* 2, s. 78–123.
- KOHÚT, LEO (vyd.) 1966: *Mikuláš Bakalár Štetina. Štúdie a materiály o živote a diele slovenského prvotlačiaru v Plzni*, Bratislava.
- KOUTNÍKOVÁ, LENKA 1924: *Český prvotisk „Traktát o zemi svaté“*, in: *Časopis čs. knihovníků* 3, s. 191–196.
- PARAVICINI, WERNER – HALM, CHRISTIAN (Hrsg.) 2001: *Europäische Reiseberichte des späten Mittelalters, I: Deutschland*, Frankfurt am Main.
- PASCHER, ERHARD (Hrsg.) 1978: *Das Reisebuch des Hans Tucher*, Klagenfurt.
- PAULUS, NICOLAUS 2000: *Geschichte des Ablasses im Mittelalter. Vom Ursprunge bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, I–III, Darmstadt.
- PAVIOT, JACQUES 2000: *Aspects économiques du pèlerinage à la fin du Moyen Âge*, in: *Orient et Occident du IXe au XVe siècle. Actes du colloque d'Amiens, 8, 9 et 10 octobre 1998*, (éd.) GEORGES JEHEL, Paris, s. 143–157.
- RÖHRICHT, REINHOLD 1889: *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Gotha.
- RUBIN, JONATHAN 2014: *The Use of the „Jericho tyrus“ in Theriac: A Case Study in the History of the Exchanges of Medical Knowledge Between Western Europe and the Realm of Islam in the Middle Ages*, in: *Medium Aevum* 83, s. 234–253.
- SCHMID, JOSEPH (Hrsg.) 1911–1912: *Die Urkunden-Regesten des Kollegiatstiftes U. L. Frau zur Alten Kapelle in Regensburg*, Regensburg.
- SCHMID, JOSEPH (Hrsg.) 1922: *Die Geschichte des Kollegiatstiftes U. L. Frau zur Alten Kapelle in Regensburg*, Regensburg.
- SOKOL, VOJTĚCH 1923: *Život Mohamedův z r. 1498 a jeho předloha*, in: *Listy filologické* 50, s. 35–42.
- STRAKA, CYRILL A. 1912: *Nález dosud neznámých prvotisků v knihovně Strahovské*, in: *Časopis musea král. českého* 86, s. 209–219.
- ŠIMÁKOVÁ, JITKA – VRCHOTKA, JAROSLAV 2001: *Katalog prvotisků Knihovny Národního muzea v Praze a zámeckých a hradních knihoven v České republice*, Praha.
- TIMM, FREDERIKE 2006: *Der Palästina-Pilgerbericht des Bernhard von Breidenbach von 1486 und die Holzschnitte Erhard Reuwichs*, Stuttgart.
- TOBOLKA, ZDENĚK V. 1927: *Plzeňský tiskař Mikuláš Bakalár*, Písek.
- TOBOLKA, ZDENĚK V. 1942: *Mikuláš Bakalár, prvý známý kníhtlačiar zo Slovenska*, Žilina.
- URBÁNKOVÁ, EMMA 1986: *Soupis prvotisků českého původu*, Praha.
- VOIT, PETR 2010: *Role Norimberku při utváření české a moravské knižní kultury první poloviny 16. století*, in: *Documenta Pragensia* 29, s. 389–457.
- VOIT, PETR 2012: *Mikuláš Bakalár jinak*, in: MIROSLAVA DOMOVÁ (vyd.), *Kniha 2012. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*, Martin, s. 68–106.

Summary:

TREATISE ON THE HOLY LAND (1498):
THE OLD CZECH ADAPTATION OF THE TRAVELOGUE
WRITTEN BY HANS TUCHER, BURGHER
OF NUREMBERG

Treatise on the Holy Land (*Traktát o zemi svaté*), printed by Mikuláš Bakalář of Pilsen in 1498, belongs to the oldest travelogues written in Czech. Up to now, the text has been considered by scholars as a shortened translation of Bernhard of Breydenbach's bestseller *Peregrinatio ad Terram sanctam* from 1486. Comparing the Czech text with another German travelogue *Die Reise ins gelobte Land*, written by the Nuremberg merchant Hans Tucher senior in 1482, the article demonstrates that the Czech incunable was directly translated from this source. Several aspects of this translation are analyzed, such as the process of shortening the original text, the omission of its autobiographical parts, translational strategies and mistakes. The edition of the *Treatise on the Holy Land*, preserved only in two copies, is presented as a supplement.

Keywords: pilgrimage; travelogues; Holy Land; incunables; Hans Tucher; Mikuláš Bakalář; 15th century; translation; Old Czech

JAROSLAV SVÁTEK, Centrum medievistických studií, Filozofický ústav AV ČR, v. v. i., Jiřská 1, 110 00 Praha 1,
jaroslav.svatek@email.cz.

